

MEVZUAT KRONİĞİ

Hazırlayan: Prof. Dr. Öztekin TOSUN

§ — 1. CEZA HUKUKU

I — Suç ve cezalar

1 — Eski Eserler Kanununa aykırılıklar

6 Mayıs 1973 tarihli ve 14527 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış 1710 sayılı «Eski Eserler Kanunu» daha önceki Asarı Atika Nizamnamesini, Muhafazai Abidat Nizamnamesini ve Esvar ve Klai Atikadan belediyelere, vilâyetlere terk olunacak yerler hakkında kanunu yürürlükten kaldırmıştır.

Kanun bir takım fiillerin işlenmesini yasaklamış ve cezalandırmış, bunları işleyenler eski eserlerin korunmasında görevli kimseler ise cezalarının bir misli artmasını öngörmüştür.

Örneğin eski eserlerin kopyasını yapmak konusundaki kaidele-re uymamak üç aydan bir yıla hapis, 500 liradan 5.000 liraya kadar para cezasını gerektirmektedir (m. 48); arazisindeki eski eseri bildirmeyen 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası almaktadır (m. 49); izin almadan kolleksiyon yapmak, yurt dışına eski eser çıkarmak, ticaretini yapmak gibi fiiller 3 yıldan 5 yıla hapsi gerektirmektedir. Bunun gibi ruhsatsız sondaj yapmak, izinsiz define araştırmak gibi fiiller de oldukça ağır cezalarla cezalandırılmışlardır.

2 — Yem kanununa aykırılıklar

7 haziran 1973 tarihli ve 14557 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1734 sayılı «Yem Kanunu» hayvanların beslenmesi için ticarete arzedilecek yemlerin hazırlanması, ihmali ve ithali, ihracı, sürüm ve satışını belli esaslara bağlamaktadır (m. 1). Kanunda altı aya kadar hapis ve 5.000 liraya kadar ağır para cezasını gerektiren suçlar bulunmaktadır (m. 12, 13).

3 — Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa aykırılıklar

30 haziran 1973 tarihli ve 14580 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 1742 sayılı kanun 171 sayılı Toplantı ve gösteri yürüyüşleri Kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir.

Bu kanunun 8. maddesine daha önce konulmuş cezalarda arttırmalar yapılmıştır. Bu cezaların genellikle üçte bir kadar ağırlaştığı görülmektedir. Böylece, örneğin 6 ay sekiz aya, 3 ay dört aya, 1 yıl, bir yıl 4 aya yükseltilmiş bulunmaktadır. Bu suretle aykırılıkların daha ağır yaptırımlarla önlenmesi düşünülmüş olsa gerektir.

Kanunun 18. maddesine de yapılan eklerle yeni suçlar ortaya konmuştur. Böylece tertip heyeti üyelerinin, idare heyeti üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi durumlarında, hükümet komiserince toplantı ve gösterinin gelişmesinin teknik araç ve gereçlerle tespiti için görevlendirilenlere bu görevlerini yaparken cebir, şiddet veya tehdit, nüfuz veya müessir kuvvet sarfetmek suretile engel olanlar hakkında da cezalar tertip edilmiş bulunmaktadır.

4 — Kimlik bildirme yükümünü yerine getirmeme suçları

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1774 sayılı «Kimlik bildirme Kanunu» kimlik bildirme yükümü konusunda hükümler getirmiştir. Bu hükümleri yerine getirmeyenler için de para cezaları gösterilmiştir (Cezalar için, bk. m. 15, 16, 17).

Kimlik bildirme yükümü ile ilgili hususlarda bir yönetmelik yapılması öngörülmüş ve bu yönetmeliğin altı ay içinde yapılması kabul edilmiştir. Yönetmelik yapıncaya kadar da 1704 ve 2099 sayılı kanunlarla kabul edilmiş hükümlerin yürürlükte olacağı belirtilmiştir (m. 19).

5 — Bilgi vermeme suçu

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı Kanununun Ek 4. maddesinde Ek 1. maddede gösterilmiş suçların kovuşturma ve soruşturması sırasında yazılı olarak istenen bilgilere 7 gün içinde cevap vermek zorunluğu kabul edilmiştir. Aykırı hareket durumunda 3 aydan 6 aya kadar hapis ve 500 liradan 1.000 liraya ağır para cezası öngörülmüştür; fakat bilgi istenen yarıda bu hususun bildirilmesi öngörülmüştür.

II — Hukuka uygunluk sebepleri

1 — Vazifenin yerine getirilmesi

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim Kanununa bazı değişiklikler getirmiştir; bu arada Sıkıyönetim Kanununun 4. maddesindeki değişiklikler arasında Sıkıyönetim Komutanlığında görev alan ve silâh kullanan bütün personel hakkında 211 sayılı Türk Silâhlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 87. maddesinin V ve VI. fıkraları hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Adıgeçen fıkralarda silâh kullanma yetkisinin yerine getirilmesinde emir veren durumunda kimlerin olacağı ve sorumluluk söz konusu edilmiştir. V. fıkraya göre «1. Bu maddede yazılı görevleri yapmak için birliğe görev veren üst komutan olay yerinde bulunuyorsa sözle ateş emri vermeğe yetkilidir. Komutan bu emri yazı ile teyid eder. — 2. Asayişe memur edilen kuvvetlerin olay yerinde bulunan birlik komutanı veya asayişe memur edilen birliğin parçalarına komuta eden en küçük komutan ve âmirler dahi önceden emir verilmemiş olsa bile sözle ateş emri vermeğe yetkilidir». VI. fıkraya göre: «Her olayın cereyan ettiği haller ve şartlar gözönünde tutulmak kaydıyla bu madde hükümlerine göre silâhını kullanan askere ve silâh kullanma emrini veren birlik komutanına sorumluluk yüklenemez.»

Her ne kadar böyle bir yollama varsa da, Sıkıyönetim kanununun 4. maddesinin son fıkrasını teşkil eden yeni hüküm, görevlilerin silâh kullanabilmeleri için Sıkıyönetim Komutanlarının emrini arar görünmektedir. Adıgeçen son fıkra şöyledir: «Yukarıda belirtilen görevlilerin; Devlet otoritesini, can ve mal güvenliğini korumak

için silâh kullanmalarını, sıkıyönetim komutanlarının önceden düzenliyen emirleri uygun araçlarla ilân edilir.»

2 — Kanunun müsaadesi

3 temmuz 1973 tarihli ve 14583 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1761 sayılı kanun 5953 sayılı «Basın Mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki münasebetlerin tanzimi hakkında Kanun»'a geçici bir madde eklemiştir.

5953 sayılı kanunun 20. maddesinde, Şeker Bayramının ikinci ve üçüncü günleriyle Kurban Bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde günlük gazetelerin yayınlanması yasak edilmiştir. Aynı kanunun 28. maddesinde aykırı hareketin cezası olarak her baskı için 10.000 liradan aşağı olmayan ağır para cezası öngörülmüştür; mükerrirler için ceza iki kattır. Sözünü ettiğimiz 1761 sayılı kanunla eklenen geçici madde, Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50. yıldönümünün kutlanması hakkındaki 30/3/1973 tarih ve 1701 sayılı kanunun 7. maddesinde gösterilen bayram süresince bu suçun söz konusu olmayacağını belirtmiştir.

III — Ağırлатıcı sebepler

Para cezalarını gerektiren suçlarda ağırлатıcı sebep

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun ek 6 ve 7. maddelerine göre, yalnız para cezasını gerektiren bir suçu işleyen kimseye Savcı tarafından para cezasının miktarı, ödeme süresi ve bu süre içinde ödenmesi durumunda kamu davasının açılmıyacağı ve ödenmediği takdirde ise, eğer *suçu sabit görülürse mahkemece tayin edilecek cezanın yarı nisbetinde arttırılarak hükmolunacağını* bildirilmesi ve sanık hazır değilse bu hususun tebliği gereklidir.

Demek ki, kendisine kanunun gösterdiği ihtarlar yapılmış olmasına rağmen cezayı ödememek, bir ağırлатıcı sebep sayılmıştır.

Anayasanın 33. maddesine göre, kimse kendisini suçlandırma sonucu doğuracak beyanlarda bulunmaya zorlanamaz. Buradaki zorlama beyanda bulunmadığı takdirde bir müeyyide uygulanmasıdır. İnceleme konusu kanun ise, beyanda bulunmamayı değil, fiili

işlemiş olmayı bir müeyyideye bağlamaktadır, ama bu müeyyide beyanda bulunulmadığında biraz daha ağırca olmaktadır. Kanımızca, bu durum Anayasanın yasakladığı zorlama değildir. Kaldı ki, kişinin «Ben suçu işlemedim, fakat ödüyorum» demesi bile mümkündür.

IV — Düşme sebepleri

1 — Af kanunları

A — Kanunsuz kolluk gözetimlerinin cezasız kalması

20 Mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun, Sıkıyönetim Kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir. 1728 sayılı kanunun 4. maddesi ile konulan bir hükme göre, Sıkıyönetim kanununun 15. maddesindeki değişikliklerin 14/4/1973 tarihinden yani bir ay bir hafta öncesinden yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir. Sıkıyönetim kanununun 15. maddesi Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş ve iptal hükmünün altı ay sonra yürürlüğe girmesi kabul olunmuştu. Anayasa mahkemesi 30 günlük kolluk gözetimi altında bulundurma hakkındaki hükmün Anayasaya aykırı olduğunu saptamıştı. Yasama organı altı ay içinde gerekli kanunu yapmadığından, gözetim bakımından bir boşluk oldu; bu boşluk 30 gün bir hafta sürdü, yani 30 gün sonra 15 günlük kolluk gözetimi yetkisi verildi. Kanunkoyucu, 15. maddedeki süre hakkındaki hükmü geriye yürütmekle o zamanki tutumları hukuka uygun kılmak istemiş olsa gerektir. Bu, bir çeşit af olmaktadır. Bu şekilde o zaman kanunsuz olarak kolluk gözetiminde bulundurmak, hâkim kararı olmadan kolluğun hürriyetleri sınırlaması durumları suç olmaktan çıkmak gerekmektedir.

B — Genel kanunu

18 Mayıs 1974 tarihli ve 14890 mükerrer sayılı Resmî Gazetede 1803 sayılı «Cumhuriyetin 50 nci yılı nedeniyle bazı suç ve cezaların affı hakkında Kanun» yayınlanmıştır. Cumhuriyetin ilânındanberi yayınlanan 20. af kanunudur.

2 — Para cezalarını gerektiren suçlarda önödeme

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun ek 5. maddesine göre, yalnız para cezasını gerektiren bir suçu işleyen kimse, hareketine uyan maddede yazılı para cezası maktû ise bu miktarı, aşağı ve yukarı hadleri gösterilmiş ise aşağı haddini 10 gün içinde merciine ödemediği takdirde hakkında kamu davası açılmaz. Ödemediği takdirde kamu davası açılır.

Nisbi para cezalarında bu madde hükmü uygulanmaz.

V — İnfaz sonrası

Eski hükümlülerin çalıştırılmaları hakkında yönetmelik

23 mart 1974 tarihli ve 14836 sayılı Resmî Gazetede «Sakatların ve eski hükümlülerin çalıştırılmaları hakkında Yönetmeliğin bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bir madde eklenmesine dair yönetmelik» yayınlanmıştır.

§ — 2. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU

I — İddia görevi

1 — Kolluk görevi yapan jandarma

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1758 sayılı «Polis vazife ve salâhiyet kanununun 25. maddesinin değiştirilmesine dair kanun» ile jandarmanın polis yetkilerini kullanacağı durumlar sayılmıştır. Buna göre, evvelce polis teşkilâtı bulunmayan yerlerde il ve ilçe jandarma komutanları bu kanundaki yetkileri kullanırken, yeni değişiklikle sadece jandarma komutanları değil, jandarma karakol komutanlarının da bu yetkileri kullanmaları kabul olunmuştur; ayrıca, sadece il ve ilçelerde değil, bucaklarda da bu durum kabul edilmiştir.

2 — Savcı

A — Savcılık stajı (Hâkimlik stajı)

20 ocak 1973 tarihli ve 14423 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış Adalet Bakanlığı yönetmeliğinde hâkim ve savcı olmak isteyenlerin staja başlamaları için geçirmeleri gerekli sınav düzenlenmiştir. Yönetmelik 28/6/972 tarihli ve 1597 sayılı olup 2556 sayılı Hâkimler Kanununun 4. maddesini değiştiren kanuna dayanmaktadır.

Sınav yazılı ve sözlü olmaktadır.

Kimlerin sınava girebilecekleri, girmek isteyenlerin hangi belgeleri gösterecekleri, sınav kurulunda kimlerin bulunacağı ayrıntılarıyla bu yönetmelikte gösterilmiştir.

Yazılı sınavda kamu hukukuna, özel hukuka ve genel kültüre ait konular üzerinde durulur. Anayasa hukuku, ceza hukuku, Ceza Muhakemesi hukuku ve İdare hukuku kamu hukukunda, Medeni hukuk ve borçlar hukuku, Ticaret hukuku, İcra ve İflâs hukuku, medeni muhakeme hukuku özel hukukta yer almaktadır. Genel kültür sorularının ise bilim ve sanat alanında olacağı belirtilmiştir. Yazılı sınavı kazananlar mülakata girebilmektedir. Üç defa sınava veya mülakata girip de kazanamayan adaylar bir daha sınava alınamazlar.

B — Savcıların çeşitleri: Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ve Yardımcıları

26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı yeni «Yargıtay Kanunu»'nda Cumhuriyet Başsavcısı yanında bir Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısına yer verilmiştir. Bundan başka, Cumhuriyet Başsavcısına yardım eden Cumhuriyet Başsavcı yardımcıları bulunmaktadır. Böylece yardımcıların Başyardımcı ve yardımcı olarak sınıflandığı görülmektedir (m. 38-40). Bunun gerekçesi olarak 1488 sayılı kanunla Anayasaya getirilen geçici maddeler arasında geçici 15. madde ile Yargıtay savcıları ve Cumhuriyet İkinci Başsavcılarının kaldırıldığı gösterilmiştir. Terimlerin biraz daha basitleştirildiği kabul edilebilir.

C — Savcıların tayini

20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı kanunla Anayasanın bazı maddeleri değiştirilmiştir. 136. maddeye eklenen bir hükümle kurulması olanağı yaratılmış Devlet Güvenlik Mahkemelerinin bir savcısı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunması istenmiştir. Savcılardan biri birinci sınıfa ayrılmış Cumhuriyet Savcıları arasından, savcı yardımcıları ise Cumhuriyet savcıları ve askerî hâkimler arasından seçilmektedir. Savcılık ve savcı yardımcılıkları için adayları iki misli olarak Bakanlar Kurulu gösterir; savcı ve savcı yardımcılarını Yüksek Savcılar Kurulu, askerî savcı yardımcılarını ise özel kanunda gösterilen usûle göre gösterilen makamlar atar.

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri hakkında Kanun»'un 6. maddesine göre, askerî savcı yardımcılarının atanmaları özel kanunlarında gösterilen usûle göre olmaktadır.

Ç — Savcıların yükselmeleri

7 mart 1974 tarihli ve 14820 sayılı Resmî Gazetede Yüksek Savcılar Kurulunun 18/1/1974 tarihinde aldığı «İlke kararı» yayınlanmıştır. Kararda «Yükselme esasları», «Kademe ilerlemesi esasları» ve «Birinci sınıfa ayrılma esasları» sırasile ilki 8, ikincisi 7 ve üçüncüsü 5 madde halinde gösterilmiştir. Karar, Hâkimler kanununun 35. maddesinin son fıkrasının gereği olarak yayınlanmıştır.

D — Savcıların yetkileri

a) Hazırlık soruşturmasının doğrudan doğruya savcılarca yapılması

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanunla Sıkıyönetim Kanununun bazı maddeleri değiştirilmiştir. Değiştirilen 4. maddede sıkıyönetim komutanlığında görev alan ve silâh kullanan bütün personel hakkında 1481 sayılı «Asayişe müessir bazı fiillerin önlenmesi hakkındaki kanun»'un 3.

maddesinin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu madde silâh kullanan yetkili kolluk memurları hakkındaki hazırlık soruşturmasının doğrudan doğruya savcılar tarafından yapılmasını emretmektedir.

b) Hazırlık soruşturmasında tanıklara yemin verdirme

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve Yargılama Usûlleri hakkında kanun» ilksoruşturmayı yasaklamış ve 20. maddesinde bu mahkemelerin görevine giren suçların hazırlık soruşturması sırasında tanıklara yemin verdirilmesini kabul etmiştir. Bu suçların hazırlık soruşturması bu mahkemeler nezdindeki Cumhuriyet Savcısı veya yardımcıları tarafından yapıldığına göre (m. 15) yemini bunlar verdirecektir. Bu şekilde, savcılara hâkim yetkisinin tanındığı görülmektedir.

c) 3005 sayılı kanuna göre kovuşturma ve soruşturma yapma

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış, 1696 sayılı kanunun Ek 1. maddesinde bazı suçların muhakemesinde zaman ve yer şartları aranmaksızın 3005 sayılı kanuna göre kovuşturma ve soruşturma yapılacağı belirtilmiştir. Böylece, bunlar ağırcezalî ise belediye sınırı içinde işlenmesi aranmamaktadır; yakalanan şahsın aynı günde Cumhuriyet Savcılığına gönderilmesi, savcının da ağırcezalî işlerde azamî üç gün içinde dava açması şart değildir. Bu suretle zaman ve yer şartı aranmadan 3005 sayılı kanun uygulanabilecektir. Böylece, ilgililer kolluk marifetile mahkemede bulundurulabilecekler, duruşma ile celbnamenin tebliği arasında bir hafta olması kaydına uyulmayacaktır; bu işlere başka işlerden önce bakılacaktır; duruşma bir oturumda bitirilecektir, sanığın isteği üzerine mahkeme kendisine müdafaasını hazırlaması için en çok üç günlük bir süre verecektir.

Kanun, 3005 sayılı kanuna göre muhakemesi yapılacak suçların hangileri olduğunu göstermiştir. Bunlar bazı maksatlarla işlenen suçlar, bu suçlara murtabıt suçlar ve kanunun bazı hükümlerini ihlâl ettiği gösterilmiş suçlardır.

Kanımızca, ilk iki grup suçlar tartışmaya yol açabilir. Şöyle ki, örneğin savcı bu suçların, kanunun gösterdiği amaçlarla işlendiğini ileri sürse, mahkeme de bu amaçların bulunmadığını kabul etse, 3005 sayılı kanuna göre hareket edilebilecek midir? Yani, savcının dedi-

ğine mi üstünlük tanınacak, mahkemenin dediğine mi bakılacaktır? Kanımızca, mahkeme savcının dediğinin tersine inanana kadar 3005 sayılı kanunla iş görecektir, savcının iddia ettiği amaçların bulunmadığına kanaat getirdiğinde genel muhakeme kurallarına dönecektir.

ç) *Sonsoruşturma iddianamesi (Esas hakkında iddianame)'nin 7 gün içinde verilmesi kuralı*

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 191. maddesinde değişiklik yapmıştır. Bu arada, ilksoruşturmayı tamamladıktan sonra sorgu hâkiminin dosyayı, mütaleasını bildirmek üzere Cumhuriyet Savcısına göndermesi üzerinde durulmuştur. Eskiden savcının mütaleasını bildirmesi için bir süre konulmuş değilken, yeni kanun bunun 7 gün içinde olmasını şart koşmuştur. Bu şekilde davaları hızlandırmak düşünülmüştür. Kanımızca, buradaki «iddia» mütalea anlamına olsa gerektir; böylece, gerek sonsoruşturmanın açılması, gerek açılmaması ve gerekse düşmesi yönündeki mütalealar yedi gün içinde bildirilmek gerektir.

3 — Koğuşturmanın şarta bağlanması

A — *İzin*

26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu» Yargıtay Birinci Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı, Başkanvekilleri, ikinci Başkanlar ve Yargıtay üyelerinin bazı suçlarının kovuşturulması için izin verecek makamın Yargıtay Ceza Genel Kurulu olduğunu göstermiştir. Adıgeçen kanunun 42. maddesinin son fıkrasına göre, «1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 21. maddesinde sözü edilen yetkili izin mercii... Yargıtay Genel Kuruludur» denilmektedir.

B — *İzin*

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama usûlleri hakkında kanun»un 23. maddesinde bazı kişiler

hakkında kovuşturma yapılması izne bağlanmıştır. Bu durumları şöyle özetleyebiliriz :

A — Başbakanın kovuşturma izni verdiği durumlar :

Generaller, amiraller ve müsteşarlar hakkında

B — Dışişleri Bakanının izin verdiği durumlar :

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri, yurt dışında görev yapan büyükelçiler hakkında

C — İçişleri Bakanının izin verdiği durumlar :

Valiler hakkında

D — Özel kanunlarına göre yetkili kurumların izin verdiği durumlar :

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri,

Yargıtay Başkan ve üyeleri,

Danıştay Başkan ve üyeleri,

Askerî Yargıtay Başkan ve üyeleri,

Askerî Yüksek İdare mahkemesi Başkan ve üyeleri,

Yüksek Hâkimler Kurulu Başkan ve üyeleri,

Sayıştay Başkan ve üyeleri,

Cumhuriyet Başsavcısı, Başkanun Sözcüsü, hâkimler ve yardımcıları,

Cumhuriyet Savcıları ve Yardımcıları ve bu sınıftan sayılanlar,

Askerî hâkim subaylar.

C — *Yasama dokunulmazlığı.*

13 nisan 1973 tarihli ve 14506 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 584 Karar No. lu «Millet Meclisi İçtüzüğü» 1 kısım 1956 tarihli önceki «Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi»ni yürürlükten kaldırmıştır.

Bu yeni içtüzüğün Yedinci Kısım, suç muhakemesi ile ilgili Yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlere yer vermiştir (m. 108 - 114). Yasama dokunulmazlığının kaldırılması için ne gibi işlemlerin nerelerde yapılacağı, savunma hakkının nasıl kullanılacağı yeniden düzenlenmiştir.

Ç — Diplomatik dokunulmazlıklar

20 şubat 1973 tarihli ve 14454 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış Adalet Bakanlığı tebliği Yabancı ülkelerde yapılacak tebligat konusunda uyulması gerekli kuralları göstermektedir. Bu tebliğ'in «Cezaî mevadla ilgili tebligat» başlığını taşıyan (II) No. lu kısmında 1034 sayılı kanunla onanan ve 16 ekim 1968 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış «Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi»'ne yollama da yapılmıştır. Sözleşmeye katılmış devletlere gönderilecek evrakın hangi dilde olacağı da belirtilmiştir. Bu arada kimlere işlem bildirilemeyeceği de belirtilmiştir. Bunlar :

Büyükelçiler ve elçiler

Maslahatgüzarlar

Sefaret müsteşarları ve kâtipleri

Sefaret ataşeleri

Ataşemiliterler

Hava ataşesi, ataşe naval, ticaret ataşesi ve bunların muavinleri
Bu sayılanların zevceleri ve beraberlerindeki çocukları ve diğer aile efradı

Diplomatik hak ve muafiyetlerden istifadeleri tanınmış kişiler.

D — İzin ve diplomatik dokunulmazlık

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim kanununun bazı maddelerini, bu arada 21. maddesini değiştirmiştir. Bu maddede bazı kimselerin Sıkıyönetim Komutanlığınca koğuşturulabilmesi için gerekli izin konusu üzerinde durulmuştur. İzni kimlerin verebileceği gösterilirken, eski hükümlere ek olarak Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri hakkındaki iznin kendi Meclislerince verileceği belirtilmiştir.

Anlaşıldığına göre, burada sayılanlar yetkili kurul ve makamların iznine ve yargılamasına tabi olmakta, sadece kovuşturma bakımından (herhalde hazırlık soruşturması bakımından) sıkıyönetim komutanlığına bağlanmaktadır.

Eski maddede de olduğu gibi, izin verilmediğinde, işlem özel kanunlara göre yapılacaktır.

Maddede bir başka yenilik, diplomatik dokunulmazlıkla ilgili hukuk kurallarının saklı tutulması olmuştur.

E — İzin ve karar gerekmeyen durumlar

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun Ek 4. maddesinde yazılı olarak istenilen bilgilere cevap vermek zorunluğuna kabul olunmuştur. Bu zorunluğa aykırı hareket suç sayılmıştır. Böyle bir aykırılık söz konusu olduğunda, dava açılabilmesi için izin veya karar alınması gerekli kişiler hakkında kanun genel hükümlere göre kavuşturma yapılmasını kabul etmiştir.

Kanun, sadece yasama dokunulmazlığını saklı tutmuştur.

4 — Şahsî hak davası

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun, Ceza muhakemeleri Usûlü kanununun 238'inci maddesini değiştirirken müdahilin şahsî haklarını ispat için göstereceği delilden her zaman vazgeçebileceğini de belirtmiştir. Suç muhakemesinde şahsî haklar Medenî muhakemedeki kurallara göre istenebilmektedir. Bu bakımdan, medenî muhakemede var olan bir kural suç muhakemesinde zaten uygulanacağından, böyle bir açıklamada bulunulması gereksizdir.

II — Müdafaa görevi**1 — Avukatlık kanunu yönetmeliği**

20 şubat 1973 tarihli ve 14454 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış Avukatlık kanunu yönetmeliği 97 madde ve ek örneklerden meydana gelmektedir. Türkiye Barolar Birliği tarafından hazırlanmış olan bu yönetmelik Avukatlık kanununun uygulanmasını amaçlamaktadır. Yönetmelik 11 kısma ayrılmaktadır. Önemli kısımları şunlardır :

İkinci kısım: Avukatlık mesleğine kabul

Üçüncü kısım: Avukatlık stajı

Dördüncü kısım: Avukatlık sınavı (Hâkimlik ve savcılık stajına başlamadan önce sınav yapılırken, avukatlık sınavı staj sonunda yapılmaktadır).

Sekizinci, dokuzuncu ve onuncu kısımlar Barolara ayrılmıştır.

Onbirinci kısımda dava vekilleri hakkında da hükümler yer almıştır.

Yönetmeliğin sonunda başvurma örnekleri, bildiri örnekleri, v.s. bulunmaktadır.

2 — Zorunlu müdafî

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunla Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 74. maddesinde yapılan değişiklik arasında eskiden sanığa müdafî tayin edilebilir şeklindeki hüküm «edilir» şekline dönüştürülmüştür. Bu durumda, tedavi ve muhafazaya hükümlenmesi veya Ceza kanununun 47. maddesinin uygulanması söz konusu ise, müdafî bulundurmanın mahkeme için zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekçede, gözaltına alınanın sadece şuur incelemesine inhisar etmediği, 404 ve 573. maddelere göre iptila bakımından incelemelerin de bu madde kapsamına alınmasının düşünüldüğü belirtilmiştir. Bu bakımdan, 46 ve 47 yanında Ceza kanununun 404 ve 573. maddeleri söz konusu olduğunda da müdafî mecburiyeti bulunduğu söylenebilecektir.

Kanaatimizce, sanığın şuurunun incelenmesinde müdafî zorunluluğunu kabul eden kanunun, daha sonraki muhakemede bundan vazgeçtiği kabul edilemez. Böylece, hiç olmazsa sanığın şuurunun incelendiği durumlarda, özellikle onun akıl hastası olduğu belirtildiğinde, kanunun zorunlu müdafaaya yer verdiği sonucuna varılmalıdır, kanısındayız.

3 — Ek müdafaa: Temsilci müdafî yolu ile yapılabilmesi

Ek bir isnat durumunda ek müdafaa yapılması konusu Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 258. maddesinde düzenlenmiştir. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 1696 sayılı kanun ile bu maddeye bir ek yapılmıştır; buna göre, ek isnadın müdafie yapılması yeterlidir. Bu şekilde, müdafî bulunduğu durumlarda ek isnadın mutlaka sanığa yapılması sebebiyle davaların uzamasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

4 — Duruşmada sözlülük prensibi

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usûlleri hakkında kanun»'un 27. maddesinin son fıkrasında sanık veya müdafinin müdafaayı yazılı yapmaları durumu düzenlenmiştir.

Bu hükme göre, duruşmanın inzibatını bozduğu için duruşma salonundan çıkarılan sanık veya müdafii o günkü duruşmaya katılmamakta, bundan sonraki oturumlarda da duruşmanın inzibatını bozmakta ısrar etmeleri durumunda bir daha aynı dava ile ilgili duruşmalara katılmamalarına karar verilmektedir. Çıkarma veya katılmama kararı üzerine sanık veya müdafii yazılı savunma verebilmektedir; bu savunmayı ne kadar süre içinde vereceklerini mahkeme tayin etmektedir.

5 — Duruşmanın yüzekarşılığı prensibi

A — Sanığın ve müdafinin duruşmadan çıkarılması

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik mahkemeieri kuruluşu ve yargılama usûlleri hakkında kanun» 27. maddesinin 7. ve sonraki fıkralarında sanığın ve müdafinin duruşmadan çıkarılmaları konusunu düzenlemiştir. Buna göre: «— Mahkeme başkanı, duruşmanın inzibatını bozan sanığı veya müdafii, o günkü duruşmanın tamamına çıkmamak üzere, duruşma salonundan çıkartır. — Duruşma salonundan çıkartılan sanık veya müdafii, bundan sonraki oturumlarda da duruşmanın inzibatını bozmakta ısrar etmeleri halinde, bir daha aynı dava ile ilgili duruşmalara katılmamalarına da karar verilebilir. — Yukardaki fıkra, müdafii hakkında uygulandığı takdirde keyfiyet, ilgili baroya bildirilmekle beraber, müvekkiline de dilerse, başka bir müdafii tayin etmesi için süre verilir. — Müdafii, Avukatlık kanununun 41. maddesinin 2. fıkrası gereğince tayin edilmişse, durum kendisini tayin eden mercie de bildirilir. — Duruşma salonundan çıkartılan sanık veya müdafii, tekrar duruşmaya alındıklarında, yokluklarında yapılan söz ve işlerin esaslı noktaları bildirilir. Müdafii dilerse, yokluğundaki tutanakların örnekleri de kendisine verilir.»

B — Ceza kararnameşi

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 386. maddesini değiştirmiştir. Bunu yaparken ceza kararnameşi ile verilecek cezaların sayısını fazlalaştırmış, bunların birine veya birkaçına birden karar verilebileceğini açıklamıştır.

Ceza kararnameşi verilebilecek cezalar hafif para cezası, üç aya kadar hafif hapis, bir meslek veya sanatın tatili icrası, müsadere olarak gösterilmiştir; eski kanunda müsadere yoktu.

Eski kanunda, gösterilen cezaların birinin değil de birkaçının verilebilip verilemeyeceği tartışmalı bırakılmıştı; yeni kanun gösterilen cezaların birine, birkaçına veya hepsine hükmedilebileceğini açıkça yazmıştır.

Kanunda, para cezasının Cezaların infazı hakkında Kanun gereğince hükmedilebileceği de belirtilmiştir.

C — Duruşmanın müdafinin yüzüne karşı yapılması

Duruşmada ilgililerin bulunması yüzekarşılık prensibi gereğidir. Durum bu olmakla beraber, uygulamada sanık olmadan duruşma yapılan bazı hallerde müdafî bulundurulmamaktaydı. Şöyle ki, eğer mahkeme sanığın duruşmadan varestede tutulmasına karar vermişse müdafî duruşmada bulunabilmekte, bunun dışında örneğin sanığın savuşması durumunda müdafî çıkarılmaktaydı; çıkarılmadığı durumlarda da kararın müdafî okunması sanığa kararın bildirilmesi sayılmamakta, çünkü müdafîin duruşmada bulunmaya hakkı olmadığı, haksız olarak duruşmada bulunan müdafîie tebliğin de o kararın sanığa tebliğ edilmesini engellemediği kabul olunmaktaydı.

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 227. maddesini değiştirirken, amaç, sanığın olmadığı durumlarda duruşma yapılıyorsa, bu duruşmada müdafîin bulunması olmuştur. Bu duruşmalarda müdafî bulununca, sonkararın müdafîie bildirilmesi, onun sanığa bildirilmesinin yerini tutacak mıdır? Kanımızca, kanun böyle bir değişikliği amaçlamış görünmediği gibi, böyle bir yorumu kabûle götürecektir genişlikte bir değişiklik açıklanmış da değildir. Bu bakımdan, bizce, müdafî bulunur, fakat tebliğ bakımından kurallarda bir değişikliğe gerek yoktur.

Ç — Duruşmadan varestede tutulma

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 226. maddesini değiştirmiştir. Bu arada eski kanun ağırcezalî işlerde sanığın duruşmadan varestede tutulmasını kabul etmezken, yeni kanunda bu istisna kaldırılmıştır. İkinci bir yenilik de, eskiden müdafî varestede kararı istiyemezken, yeni kanunda vekâletnamesinde ayrıca bir açıklık olmak şartıyla, müdafîin varestede kararı isteyebilmesi kabul olunmuştur. Bu şekilde, kanunun muhakemeleri hızlandırmak istediği görülmektedir. Varestede kararı suçun cezasına göre değil, muhakemenin sanık olmadan yapılabilip yapılamıyacağına göre verilecek veya verilmeyecektir.

D — Duruşmadan varestede kararı

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmi Gazeteye yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim Kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir. Bu arada 4. maddeye de bir ek yapılmıştır. Buna göre, Sıkıyönetim komutanlığında görev alan ve silâh kullanan bütün personel hakkında 1481 sayılı «Asayişe müessir bazı fiillerin önlenmesi hakkındaki Kanun»'un 3. maddesi hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir. Adıgeçen 3. maddede dava açıldığında sanığın duruşmadan varestede tutulabileceği hükmü yer almıştır. Böylece, bu kanuna göre yapılan muhakemede de sanık duruşmadan varestede tutulabilecektir.

Kanımızca, sanığın duruşmadan varestede tutulabilmesi için böyle bir hükme daha önce gerek vardı; fakat, Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 226. maddesi ağırcezalî suçlarda da bu kararın verilebileceğini kabul ettiğine göre, böyle bir açıklamaya lüzum olmamak gerekmektedir. Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun hükmü 15 mart 1973 tarihli Resmi Gazete ile yayınlanıp yürürlüğe girdiği için daha da önce olup, onun uygulanması mümkündür.

E — Sanığın sorgusu

Kural olarak, sanık, sorgusunun açılması kararı veya ilk sorgu yapılmayan işlerde iddianame okunduktan sonra sorguya çekilir (C.M.U.K. m. 236/ilk).

Eğer sanık hakkında vareste kararı varsa, 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun, Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 226. maddesini değiştirerek bazı ihtimalleri öngörmüştür. Sanığın işlediği suçun ağırcezalılı olup olmamasına, sanığın tutuklu olup olmamasına göre sanığın sorgusu bakımından değişik hükümler getirilmiştir.

a) Hakkında vareste kararı verilmiş sanığın suçunun ağırcezalılı olması durumunda

Eğer sanığın işlediği iddia edilen suç ağırcezalılı ise, hakkında vareste kararı verilmiş sanık istinabe suretile sorguya çekilecektir. Mahkeme sorguyu bu şekilde yapmamazlık edemez.

b) Hakkında vareste kararı verilmiş sanığın suçunun ağırcezalılı olmaması

Bu durumda, sanığın istinabe suretile sonsoruşturmada sorguya çekilmesi şart değildir. Şöyle ki, evvelce sulh veya sorgu hâkimi tarafından sorgusu yapılmış ise, vareste kararı alan sanığın sorguya çekilmesi gerekmemektedir; ancak, evvelce sulh veya sorgu hâkimi tarafından sorgusu yapılmamış ise vareste kararı almış sanığın sorguya çekilmesi gerekmektedir.

c) Sanığın tutuklu olması durumunda

Sanık tutuklu ise sanık istemese de mahkeme onu duruşmadan vareste tutabilmektedir. Kanunda bir ayırım yapılmıştır: sanık ya davanın görüldüğü yer mahkemesinin yargı çevresinin içinde tutukludur yahut dışında tutukludur. İçinde tutuklu olduğunda, sanık herhalde mahkemece sorguya çekilmelidir; dışında tutuklu olduğunda ise sorgusu bulunduğu yerdeki mahkeme aracılığı ile yapılabilmektedir. Demek ki, rızası olmadan vareste bulundurmada kanun suçun ağırcezalılı olup olmamasına göre ayırım yapmamış, sanki ağırcezalılı iş varmışcasına istinabe yolu ile sorguyu kabul etmiştir. Kanun esas davayı gören mahkemeye sanık bulunmadan duruşma yapma yetkisi tanımış bulunmaktadır. Mahkeme bu yetkiyi kullanırken çok dikkatli olmalıdır; çünkü, bu durumda sanığın rızası olmadan kendisi duruşmada bulundurulmamaktadır. Sorgu duruşmanın en önemli işlemlerinden biridir. Kararı verecek hâkim, madî olayı iddia ve müdafaanın tutacağı ışık sayesinde saptayacak ve

ondan sonra ona hukuksal elbiseyi giydirecektir. Sorgunun bu şekilde başka hâkim tarafından yapılması ile hukuksal elbisenin, adeta sanığın üstünde denenerek değil de ölçü üzerine dikilmesi durumu gibi bir durum yaratılmıştır. Mahkemeler bu yetkilerini kullanırken hasis davranmalıdırlar; çünkü, tutuklu işler en karışık ve en ağır cezalı işler olmak gerekmektedir.

6 — Duruşmanın halka açıklığı prensibine istisna

A — 11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemesi kuruluş ve yargılama usûlleri hakkında kanun» duruşmanın halka açıklığı kuralına bir istisna getirmiştir. Başka bir deyişle, mahkeme duruşmada geçen bazı olaylar sebebiyle yayım yasağı koyabilmektedir. Kanununun 27. maddesinin 6. fıkrasına göre, «Mahkeme, duruşmanın inzibatını bozan sözlü veya yazılı beyanat ve davranışlarla mahkemeye, Mahkeme Başkanı veya üyelerden herhangi birine, savcıya, savcı yardımcısına tutanak kâtibine yahut görevlilere karşı uygun olmayan söz ve davranışlar hakkında yayım yasağı koyabilir; bu yasağa rağmen yayında bulunanlara üç aydan altı aya kadar hapis cezası ile birlikte 1000 liradan 3000 liraya kadar ağır para cezası verilir.»

Yayım yasağının sadece mahkeme ve hâkimlere karşı olan davranışları değil, fakat iddia makamını teşkil eden savcılara, hatta tutanak kâtiplerine ve görevlilere karşı olan davranışları da içine aldığı görülmektedir.

Yayım serbestliği kural olup, Anayasa 22. inci maddesinin 3 ve 4. fıkralarında bunun «Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için», «kanunla belirtilen sınırlar içinde» sınırlanabileceğini kabul etmiştir. Yargı sözcüğünü Anayasa «yargılama» anlamına kullanmıştır. Yargılama yapan da ne savcı, ne savcı yardımcısı, ne tutanak kâtibisi, ne de öteki görevlilerdir. Bu bakımdan anayasadaki amaç gözönünde tutulmayan kanun hükmünün Anayasaya aykırı olduğu kanısındayız.

B — 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 373. maddesindeki duruşmaların halka açıklığı kuralını Anayasadaki formüle uydurmuştur. Eskiden «umumi adap ve emniyeti muhafaza maksadile» gizlilik kararı verilebilirken, getirilen değişiklikte Anayasaya uygun olarak bu sebeplerin «kesin olarak gerekli kıldığı hallerde» böyle bir karar verilebileceği belirtilmiştir.

C — Dolaylı açıklık kuralının istisnaları (yayın yasağı)

Anayasa basının hür olduğunu belirtmiş ve bunun istisnalarına da yer vermiştir (m. 22). İşte anayasada kanunla konulabileceği gösterilmiş bu istisnalardan bazıları Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununa (m. 377) 1696 sayılı kanunla geçirilmiştir. Eski kanunda halka açık geçen duruşmaların yayınlanmasının yasak edilebileceği üç hal varken, yenisi bunları dörde çıkarmıştır. Bunların üzerinde kısaca duralım.

1 — Milli güvenliğe dokunacak mahiyette ise :

Eski kanunda böyle bir durumda yasaklamak mümkün değildi; haber yayınlanabilirdi.

2 — Genel ahlâka dokunacak mahiyette ise :

Bu sebep eski kanunda da mahkemenin yayın yasağı koyması için yeterli idi.

3 — Kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına dokunacak mahiyette ise:

Eski kanunda sadece davacı ve sanığın haysiyet ve şerefine dokunacak mahiyette ise mahkeme yayın yasağı koyabilirdi. Bugünkü şekilde ise hem sübjektif, hem objektif bakımdan yasak alanının genişlemiş olduğu görülmektedir. Şöyle ki, sadece davacı ve sanık değil, kişiler korunmaktadır. Bu durumda, bunların dışında adları geçenlerin de korunması söz konusu olabilecektir. Böylece, davacı olmayan suçtan zarar gören, hatta muhakemede adı geçen herhangi bir kimsenin korunması için gizlilik kararı verilmesi istenebilecektir.

Sübjektif bakımdan bu genişleme yanında, objektif genişleme de göze çarpmaktadır. Şöyle ki, eski kanunda sadece şeref ve haysiyete dokunacak şeylerin yayınlanması yasaklanabilirken, yeni şekilde bunun yanında haklara dokunabilecek hususların da yayınlanması yasaklanabilecektir. Bu şekilde ekonomik bakımdan zarar verebilecek duruşma haberlerinin yasaklanması mümkün olabilecektir.

Eski kanunda mahkemenin koyduğu böyle bir yasağın ihlali durumunda bir haftaya kadar hafif hapis ile 50 liraya kadar hafif para cezası iken, yeni şekilde hürriyeti bağlayıcı cezalar kaldırılmış, ağır para cezası verilmiş ve 5.000 lira bir yukarı sınır tanınmıştır.

7 — Sponsoruşturma iddianamesine sanığın karşı koyması

Sponsoruşturma iddianamesi sanığa tebliğ edilmektedir. Sanık 3 gün içinde bazı delillerin toplanmasını istiyebilmekte veya sonso- ruşturma kararına karşı koyduğunu bildirmektedir. Bu konuda ge- rekli gördüğü kararı sorgu hâkimi almaktadır. Eski kanunda sanı- ğın bu karar aleyhine gitme olanağı bulunmaktaydı; 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı ka- nun bu hükümleri düzenliyen 194. maddeye bir fıkra eklemiştir; buna göre, sanık bu karar aleyhine kanunyoluna gidememektedir. Bu imkânlarla sponsoruşturmada sahip olduğu, bu bakımdan işi ya- vaşlatma zorunluğu olmadığı dşnlmştir.

8 — Sanığın bilirkişi çağırma hakkı

Bilirkişi incelemesine gerek olup olmadığını saptamak nâkime aittir; kanunun mecburî bilirkişi kabul ettiği durumlar bunun dı- şındadır.

Hâkim bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verdiğinde, kaide olarak bilirkişileri kendisi seçer (Ceza Muhakemeleri Usûlü K. m. 66). Bu kaidenin istisnası da vardır; istisna olarak taraflar da bi- lirkişi getirebilmektedir. Kanımızca, tarafların bilirkişi getirebilme- si ancak hâkimin bilirkişi incelemesini gerekli görmesi durumunda- dır; yoksa, hâkim böyle bir inceleme yapmadan durumu kavradığı- nı kabul ediyorsa, tarafların bilirkişi getirmeleri olmamalıdır.

Duruşmada hâkim bilirkişi incelemesine gerek gördüğünde, ta- rafların kendi bilirkişilerini getirebilecekleri hakkındaki hüküm, pek açık olmamakla beraber, vardır; bunun yeri kanunun 215. mad- desidir; buna göre, gerek sanık, gerekse savcı duruşma sırasında ge- tirecekleri bilirkişilerin adlarını bildirmelidirler; demek ki, taraflar duruşma sırasında bilirkişi getirebilirler. Tarafların duruşma ha- zırlığı sırasında da, istisnaen bilirkişi getirmeleri hakkında hüküm vardır (m. 216). Duruşma hazırlığından da önce, örneğin ilksoruş- turmada tarafların bilirkişi getirmeleri hakkında 188. maddede h- km bulunmaktadır. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Ga- zetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun bu 188. maddeyi değişirmiş- tir. Eski şeklinde hâkimin bilirkişi incelemesine karar vermesinde tarafların bilirkişi getirebilmeleri, nedense, hâkimin birden fazla bilirkişi ile inceleme yapmaya karar vermesi durumunda kabul edil- mekte, bir kişinin bilirkişi olması durumunda tarafın bu hakkı ol-

madığı anlaşılmaktaydı; yeni şeklinde kanun bu birden fazla olma şartını kaldırmış ve «bilirkişi iştirakile bir keşif veya muayeneye lüzum görülürse» demek suretile tek bir bilirkişi ile de incelemeye karar verildiğinde tarafa bu hak tanınmıştır. Kanunun «keşif ve muayene» demesi nedeniyle her bilirkişi incelemesinde değil, fakat keşif ve muayene sırasındaki bilirkişi incelemesinde tarafların böyle bir hakkı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu madde, ilksoruşturmayı düzenliyen kaideler arasında yer aldığından, ilksoruşturmadaki keşif ve muayenenin bilirkişi ile yapılmasını ilgilendirdiği açıktır; bunun yanında, hazırlık soruşturması sırasında da tarafların bu şekilde bilirkişi getirebilip getiremeyeceği düşünülebilir. Kıyasen kabul edilmesi uygun olur, kanısındayız.

Getirilen değişiklikler arasında, sanığın seçtiği bilirkişinin isteklerinin kabul edilmemesi halinde red kararının gerekçeli olması da vardır. Gerekçe sorunu zaten Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 32. maddesindeki değişiklikte kanunda yer aldığından burada tekrarına yer yoktu, kanısındayız.

III — Yargılama

1 — Hâkimlik stajı

20 ocak 1973 tarihli ve 14423 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış Adalet Bakanlığı Yönetmeliğinde hâkim ve savcı olmak isteyenlerin staja başlamaları için geçirmeleri gerekli sınav düzenlenmiştir. Bu yönetmelik hakkında Savcılık stajından söz ederken kısaca açıklamada bulunduğumuzdan tekrarı gerekli görmüyoruz.

2 — Hâkimler hakkında uygulanacak atama ve nakil plânı ile mesleğe kabul şartları

4 ocak 1973 tarihli ve 14411 sayılı Resmî Gazetede Yüksek Hâkimler Kurulu Genel Kurulunun bir kararı yayınlanmıştır.

Bu kararda, hâkimlerin, hâkim yardımcılarının ve bu meslekten sayılan hizmetlerde bulunanların hangi bölgelere atanacakları gösterilmiştir. Türkiye beş bölgeye ayrılmış, en alt bölge beşinci olmak üzere, bu bölgelerde belli bir süre hizmet etmek şartı kabul edilmiştir.

Ayrıca, bu kararda stajını bitiren hâkim adaylarının hangi bölgelere nasıl atanacakları gösterilmiştir (m. 13).

Bundan başka, hâkimlik mesleğine kabul edilmek için gerekli şartların neler olduğu da bu kararda gösterilmiştir.

Bu karar, 6/5/1971 tarihli ilk atama ve yer değiştirme piânını, ek ve değişikliklerinin tamamını yürürlükten kaldırmıştır. Kararın sonunda beş bölgeye giren yerlerin hangileri olduğunu gösterir bir liste eklenmiştir.

3 — Hukukçu olmayan hâkimler: asker hâkimler

A — 20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı Anayasayı değiştiren kanun askeri mahkemelerdeki hâkimlerin niteliği hususunda hüküm getirmiştir. 138. maddenin 4. fıkrasında yapılan değişikliğe göre, askeri mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkim olması şartı muhafaza edilmekle beraber, savaş halinde bu şartın aranmayacağı gösterilmiştir.

Bu durumda, savaş halinde üyelerin azınlığı asker olabileceği gibi, hepsi de asker olabilecektir.

B — Anayasanın 138. maddesinin 4. fıkrasında askeri mahkemelerdeki üyelerin çoğunluğunda hâkimlik niteliği aranacağı hakkındaki kuralın savaş halinde aranmayabileceği belirtilmiştir. 20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim Kanununun bazı hükümlerini değiştirirken bu konuya da değinmiştir. 18. maddesinde «Sıkıyönetimi savaş hali sebebiyle ilân edilmemiş ise ... mahkeme kuruluşuna ilişkin hükümler uygulanmaz» denilmiştir. Böylece, sıkıyönetim mahkemelerinde uygulanacak savaş hükümlerinin bazılarının, bu örnekte mahkeme kuruluşu hükmünün, gerçek savaş halini gerektirdiği anlaşılmaktadır. Kanımızca, Anayasanın sözünü ettiği «savaş hali» kanunların sıkıyönetimde kabul ettiği farazî savaş hali ile bir olamazdı; bu bakımdan, madde bir yanlışlığa meydan verilmemesi kaygusuna cevap vermektedir.

4 — Yardımcı Hâkimler

26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı Yargıtay Kanunu, «Tetkik hâkimleri» kavramını düzenlemiştir.

Tetkik hâkimlerinin kurul ve daire başkanlarının kendilerine verdiği dosya ve evrakı incelemek ve bu konuda bir rapor düzenlemekle görevli oldukları belirtilmiştir (m. 36). Bunlar kararlara ve yapılacak işlere ilişkin düşüncelerini rapora yazıp kurullara bildirmekle yetinirler. Bunların Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından atanması veya geçici olarak yetkilendirilmesi kabul olunmuştur.

Bundan önce, 23 temmuz 1960 tarih ve 10559 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 28 sayılı kanunla bu görevin «Yargıtay üye yardımcısı» unvanı altında birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerce yapıldığı görülmektedir. Adıgeçen 28 sayılı kanun kaldırılmıştır (m. 58). Birinci sınıf hâkimlerin yaşları sebebi ile bu işi ağır yaptıkları saptanmıştır. Tetkik hâkimleri sayesinde bu işin birinci sınıf hâkimler yanında ikinci ve üçüncü sınıf hâkimlere de verilebilmesi imkânı sağlanmıştır. Üçüncü sınıfta iki yılını doldurmuş en genç hâkim bile, staj hariç, meslekte en az altı yıl kalmış kimse olacağından, bundan çekinilmemesi gerektiği düşünülmüştür.

Bunların hâkimlere yardımcı olduğu kabul edilebilir, kanısındayız. Bunlar yanında 1250 sayılı kanuna göre, Yargıtayda çalışan raportörler de muhafaza olunmuştur (m. 37). Raportörlerin hâkimlik veya savcılık mesleğinden olmayan, sadece hukuk mezunu olan kimseler olduğu bilinmektedir. (Bu hususta, 22 nisan 1970 tarih ve 13478 sayılı Resmî Gazete ile yayınlanmış 1250 sayılı Kanuna bak.); fakat bunların görevlerinden ayrılmaları durumunda açılan kadrolara yeni atama yapılmıyacaktır (geçici m. 10).

5 — Tabii hâkim: Sıkıyönetim bitince sıkıyönetim hâkimlerinin de işlerinin bitmesi kuralı ve istisnası

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim Kanununun bazı maddelerini değiştirmiş ve bazı maddeler de eklemiştir. Kanunun 23. maddesinde «Sıkıyönetimin kaldırılması halinde Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulan askerî mahkemelerin ve askerî savcılarının görev ve yetkileri sona erer. Dava ve soruşturma dosyaları niteliklerine ve ilgili kanun hükümlerine göre görevli ve yetkili mercilere gönderilir.» denmiştir. Halbuki, Anayasanın geçici 21. maddesinde «Sıkıyönetim kaldırıldığı tarihte sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder» denilmiştir. Bu hükmü gözönünde tu-

tan kanunkoyucu da geçici bir madde sevk etmiştir. Geçici madde 2'ye göre, «26 nisan 1971 tarihinde ilân edilen sıkıyönetimin kaldırılması halinde Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulan askeri mahkemelerde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder». Bundan sonra da bunların hangi mahkemeler olacağı hususunda ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

6 — Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu

20 mart 1973 tarihli, 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı kanunla Anayasanın bazı hükümleri değiştirilmiştir. Bu arada Devlet Güvenlik mahkemeleri hakkında hükümler de Anayasaya girmiştir. Anayasa bu mahkemelerin hangi hâkimlerden kurulacağını göstermiştir (A.Y. m. 136/3, 4, 5). Her Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir başkan, dört asil üye, iki yedek üye bulunmaktadır. Başkan birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerdendir; 2 asil üye birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerden, öteki iki asil üye birinci sınıfa ayrılmış askeri hâkimlerdendir; bir yedek üye birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerden, öteki yedek üye birinci sınıfa ayrılmış askeri hâkimlerdendir. Bunları her boş yer için 2 misli sayısında Bakanlar Kurulu aday olarak göstermekte, Yüksek Hâkimler Kurulu da seçmektedir. Askeri hâkimler ise özel kanunlarına göre seçilmektedir. Bunlar üç yıl için atanmakta, süresi bitenler yeniden atanabilmektedir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu kanunda gösterilecektir.

Bu kanun, 11 temmuz 1973 tarih ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama usulleri hakkında kanun»'dur. Bu kanuna göre, bu mahkemelerin hangi illerde, ne miktar kurulacağı, ilk kurulduğu zaman yargı çevrelerinin saptanması, Adalet Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmaktadır; yargı çevrelerinin değiştirilmesi, bunların kaldırılması da yine Adalet Bakanının teklifi üzerine, Yüksek Hâkimler Kurulunun görüşü alındıktan sonra, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmaktadır (m. 2). Bu şekilde Anayasanın «Bir mahkemenin veya bir hâkimin kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi, Yüksek Hâkimler Kurulunun uygun görmesine bağlıdır» şeklindeki 144/4 maddesine uyulmuştur.

Kanun, bu mahkemelerin bir başkan, iki hâkim ve iki askeri hâkimden kurulacağını kabul etmiştir (m. 3).

7 — Hâkimlere geçici yetki verme

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı kanunun 3. maddesine göre, Devlet Güvenlik Mahkemesi yedek üyelerle de kurulamadığı takdirde, boş olan üyelikler, Yüksek Hâkimler Kurulunca, diğer bir Devlet Güvenlik Mahkemesinin asıl ve yedek üyelerine geçici yetki verilmek suretile doldurulur.

8 — Hâkimin reddi

A — 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun 1. maddesi ile Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 26. maddesinin 3. fıkrasındaki para cezasında arttırma yapılmıştır. 5435 sayılı kanunla 50 - 1000 lira arasında olan bu miktarın aşağı sınırı red isteğinin sebeplerinin varid olmaması durumunda 100 lira, sebebin aksi sabit olduğunda 500 lira olmuştur.

Aynı kanunun 2. maddesi ile Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 27. maddesinin son fıkrasında değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik yapılmadan önce uygulamada son soruşturmada kullanılan bu fıkranın son soruşturmada uygulanabileceği açıkça belirtilmiştir.

Aynı kanunun 3. maddesi ile Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 29. maddesi değiştirilmiştir. Getirilen değişiklikleri bir kaç noktada toplamak mümkündür. Önceden hâkim bir davaya bakmak istemediğinde bunu bildirmekte ve böyle bir bildirme üzerine artık davaya bakabilip bakamayacağı araştırılmamakta idi; yapılan iş sadece davayı başka bir hâkime göndermekti. Bugünkü şeklinde ise, red isteğini incelemekle ödevli makam, hâkimin çekinmesi durumunda da işi ele alıp çekinmenin yerinde olup olmadığına karar vermektedir. Bir başka değişiklik de, reddi istenen hâkim nasıl gecikmede tehlike olan işlemleri yapmak durumunda ise, reddi istenmemesine rağmen davaya bakmak istemeyen hâkimin de, bu hususta karar verilinceye kadar gecikmede tehlike olan işlemleri yapacağı şeklindedir.

Red konusunda bir başka hüküm de 30. maddenin yeni şeklindedir. Eski şekilde zabıt kâtipleri hakkında ayrıntılı açıklama yoktu; sadece, «bu fasıldaki hükümler zabıt kâtipleri hakkında da caridir» denilmekteydi. Yeni kanunda, bu şekle eklenen bazı hükümler vardır. Zabıt kâtibinin reddi veya çekinmesi durumunda kararın ya-

nında çalıştığı hâkim veya mahkeme başkanı tarafından verileceği belirtilmiştir; ayrıca, zabıt kâtibi ile hâkim birlikte reddedildiğinde, karar verecek makamın hâkime göre saptanacağı gösterilmiştir.

B — 11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usûlleri hakkında kanun»'un 25. maddesinde hâkimlerin reddi konusu üzerinde durulmuştur. Bu mahkeme hâkiminin reddi istediğinde, red isteğini aynı kurul, hâkimlerinde bir değişiklik yapılmaksızın incelemektedir. Genel muhakeme kaidelerine göre ise, hakkında red isteğinde bulunulan hâkim kurula katılamamaktadır. Burada bu kaideye bir istisna getirilmiş bulunmaktadır.

Bu kurulun verdiği karara itiraz edilemeyeceği, bu kararın üzerinde ancak temyiz incelemesi sırasında durulabileceği belirtilmiştir; bu hüküm genel muhakeme kanunlarımızda da böyledir. Ancak ilköğretim sırasındaki red isteğinin reddi kararlarına itiraz yolu açık olup, sonuştırulmada itiraz değil, temyiz yolundan faydalanılmaktadır.

9 — Hâkimlerin yetkileri

A — Madde bakımından yetki

a) Sulh mahkemelerinin madde bakımından yetkileri

aa) 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun 51. maddesi 825 sayılı Ceza Kanununun mevkiî meriyete girmesine ilişkin kanunun 29. maddesine bir fıkra eklemiştir. Buna göre, hususî kanunlarda yazılı olan kabahat fiillerine ait davalar sulh mahkemelerinde görülecektir. Daha önce, ayrıca açıklık bulunmadığında işler asliyeye gittiğinden, böyle bir durumda da, yani merci gösterilmeyen kabahatlerde de iş asliyeye gitmekteydi; ancak, Ceza kanununda yazılı kabahatlerdir ki sulhte görülmekteydi. Kanımızca, kabahatin ceza kanununda olması durumunda sulh mahkemesinin, özel kanunda olması durumunda asliye mahkemesinin yetkili sayılmasını haklı gösterecek esasa ait hiç bir sebep yoktu; bu bakımdan, kolaylık sağlayan bu sistemi daha uygun bulmaktayız.

bb) 7 haziran 1973 tarihli ve 14557 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1734 sayılı «Yem Kanunu»'ndaki suçların sulh mahkemelerinde görüleceği belirtilmiştir (m. 15). Kanunda bazı suçların cezasının 3 aydan 1 yıla kadar hapis olduğu görüldüğü için (m. 12), böyle bir belirtme gereksiz olmamıştır; çünkü, bu yapılmıyaydı, bu suçlar asliye mahkemesine gitmek gerekecekti.

cc) 11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1774 sayılı «Kimlik Bildirme Kanunu»'nun 18. maddesinde bu kanunda yazılı suçlara ilişkin davaların sulh mahkemelerinde görüleceği belirtilmiştir. Bu kanunda yazılı cezaların hepsinin hafif para cezası olduğu görülmektedir; buna göre, bu fiiller kabahat nevindedir. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunla Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun bazı maddeleri değiştirilirken, 825 sayılı Ceza Kanununun mevkii meriyete vaz'ına müteallik Kanununun 29. maddesine bir fıkra eklenmiştir; bu fıkra şu şekildedir: «Hususi kanunlarda yazılı olan kabahat fiillerine ait davalar sulh mahkemelerinde görülür».

Mart ayında böyle bir hüküm konulduğuna göre, temmuzda yayınlanan bu kanunda bu kabahatlerin sulh mahkemelerinde görüleceğine dair hüküm konulmasına bir lüzum yoktu; çünkü, zaten bu işler, hüküm konulmadan da, sulh mahkemesinde bakılması gerekli kabahatlerdendir.

b) Devlet Güvenlik mahkemelerinin madde bakımından yetkileri

20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı kanun anayasanın bazı maddelerini değiştirmiştir. Bu arada Anayasanın 136. maddesine eklenen ikinci bir fıkra ile Devlet Güvenlik mahkemelerinin hangi suçlara bakacağı belirtilmiştir.

Bu mahkemelerin bakacağı suçlar şu şekilde sayılmıştır :

- 1 — Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlar;
- 2 — Hür demokratik düzen aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlar;

3 — Nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlar.

Anayasa sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümlerin saklı olduğunu belirtmektedir. Böylece, bu hükümler sıkıyönetim ve savaş hali dışında uygulanacaktır.

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri hakkında kanun» bu hususları aynen 1. maddesinde tekrarlamıştır. Buna rağmen, bu kanunun 9. maddesinde «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevi» başlığı altında bu mahkemelerin görevine giren suçların hangileri olduğu gösterilmiştir. Anayasa bu mahkemelerin görev ve yetkileri kanunda gösterilir dediği için böyle yapıldığı anlaşılmaktadır.

Adıgeçen kanunun 9. maddesinde bu suçlar (A), (B) ve (C) bendleri halinde gösterilmiştir. Sadece (B) bendinde Anayasada belirtilen formül tekrarlanmış ve bazı maddelerde suç haline getirilmiş fiillerin ancak «Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlendikleri ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendirdikleri takdirde» bu mahkemelerde yargılanacakları gösterilmiştir. Üç fıkra halinde kanun ve maddeleri sayılan bu suçlar dışında, özellikle (A) bendinde bu formül kullanılmadan bazı maddelerin sayıldığı görülmektedir. Kanımızca, bu şekilde Anayasanın hükmü dışına taşılmıştır. Anayasa işlenmiş suçun, hangi özellikleri olduğunda kanunun görev kaidesini koyacağını göstermiştir.

B — Şahıs bakımından yetki

a) Devlet Güvenlik mahkemelerinin şahıs bakımından yetkileri

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usulleri hakkında kanun»'un 9. maddesindeki bazı suçları işleyenler, bunların suçlarına iştirak edenler Devlet Güvenlik mahkemesinde yargılanmalıdır; bunların sıfat, meslek ve memuriyetleri gözönünde tutulmamaktadır. Sadece Anayasa Mahkemesinin Kuru-

luşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki 44 sayılı Kanunun 20. maddesinin 3 numaralı bendi saklı tutulmuştur.

Anayasa, 136. maddesinin eklenen 2. fıkrasının sonunda sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümler saklıdır demiştir. Kanunun 10. maddesinde «Savaş ve Sıkıyönetim hali dahil, Askeri Mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler saklıdır» dendiğinden sonra, bazı kişilerin Devlet Güvenlik Mahkemelerinde yargılanacaklarını belirtmiştir. Bu durumlar bağlantı durumlarıdır. Tamamının muhakemesinin Devlet Güvenlik Mahkemesinde yapılacağı durumlar şu şekilde gösterilmiştir :

«9. maddedeki hükümler dairesinde :

A) Askeri Ceza Kanununun 54. maddesinde yazılı suçları asker olmayan kişilerle asker kişiler müştereken işlerlerse;

B) Askeri Ceza Kanununun 55, 56. maddelerinde ve 57. maddesinin son fıkrasında, 58 ve 59. maddelerinde yazılı suçları *asker olmayan kişiler müstakillen* veya asker kişilerle müştereken işlerlerse;

Yukarıda (A) ve (B) bendlerinde yazılı bir suçu işlemek veya gizlemek maksadile veya bu suç vesilesile yahut bu suçla umumî veya müşterek bir gaye içerisinde, diğer bir suçu *asker olmayan kişiler müstakillen* veya asker kişilerle müştereken işlerlerse;

C) Asker olmayan kişiler, Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usûlü Kanununun 11. maddesinin (B), (C) ve (D) bentlerinde yazılı suçları, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarla irtibatlı olarak yahut umumî veya müşterek bir gaye içinde işlerlerse;

b) *Yargıtay üyelerinin ve Cumhuriyet Başsavcısının muhakemesi*

26 Mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu»'nun 42. maddesinde Yargıtay Birinci Başkanının, Başkanvekillerinin, İkinci Başkanlarının, Yargıtay Üyelerinin ve Cumhuriyet Başsavcısının gerek görev suçlarında, gerekse kişisel suçlarında muhakemenin çeşitli kısımlarında hangi hâkimlerin yetkili olduğu gösterilmiştir. Kanun son görev ve sıfatı esas almaktadır. Ancak ağırcezaı gerektiren suçüstü durumlarında hazırlık soruşturmasının genel hükümlere göre yapılacağı belirtilmiştir. Bunların dışındaki kuralları şu şekilde gösterebiliriz :

1 — Hazırlık soruşturması

Birinci Başkanlık Divanı kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikâyetleri inceler. Soruşturma açılmasına gerek görmezse «dosyanın işlemde kaldırılması» kararı verir; bu karar takipsizlik kararı niteliğindedir. Kanun bu kararın kesin olduğunu bildirmiştir. Soruşturma açılmasına da karar verebilir. Bu kamu davasının açılması kararı gibidir.

2 — İlksoruşturma

Birinci Başkanlık Divanı işin soruşturma açılmasını gerektirir durumda olduğunu görünce ilksoruşturma ister. İlksoruşturmayı Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarından biri yapar. Yargıtay Ceza Dairesi Başkanı bu soruşturmayı sorgu hâkimi olarak yapar; bu konuda Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun ilksoruşturmaya ait hükümlerini uygular. Farklı taraf, bazı kararlarının, eskiden sorgu hâkimlerinin olduğu gibi, tasdike bağlı olmasıdır.

Yargıtay Ceza Dairesi Başkanı soruşturmayı bitirince dosyayı Birinci Başkanlık Divanına gönderir; orası soruşturmayı eksik bulursa bunu tamamlar veya soruşturmayı yapan başkana tamamlattırır.

Yargıtay Ceza Dairesi Başkanı dosyayı Birinci Başkanlık Divanına gönderince, burası sonsoruşturmanın açılmaması kararı verebilir; kanun bu karara «evrakın işlemde kaldırılması» kararı demektedir. Bu karar da kesindir.

Birinci Başkanlık Divanı sonsoruşturmanın açılması gerektiği sonucuna varırsa sonsoruşturmanın açılmasına karar verir.

Görüldüğü gibi, Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarından biri sorgu hâkimi gibi soruşturma yapmakta, Birinci Başkanlık Divanı da karar hâkimi gibi gerekli kararı vermektedir. Bu şekilde, ilksoruşturmayı yapan ile gerekli kararı verenin ayrı olması sistemi kabul olunmuştur.

3 — Sonsoruşturma

Sonsoruşturma suçun görev suçu veya kişisel suç olmasına göre farklı mahkemede yapılmaktadır. Görev suçlarında yetkili mahke-

menin Anayasa Mahkemesi olduğu açıklanmıştır. Kişisel suçlarda ise Ceza Genel Kurulunda muhakeme yapılmaktadır.

Ceza Genel Kurulunun verdiği karara karşı 15 gün içinde yine bu kurulda bir ikinci yeniden tetkik istenebilmektedir. Bu ikinci kararın kesin olduğu kabul olunmuştur.

C — Görev bakımından yetki: Sorgu hâkiminin yetkileri

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 158. maddesini değiştirmiştir. Sorgu hâkimini öteki hâkimlerle bir tutmak eğilimi sonucu, meşhut suçlarda ve gecikmede tehlike olan durumlarda sulh hâkimi gibi, sorgu hâkiminin de, tutuklama dahil, bütün soruşturma işlemlerini resen yapması kabul olunmuştur.

Ç — Hâkimin disiplin yetkisi

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usûlleri hakkında kanun»'un 27. maddesinde duruşmanın inzibatı konusu düzenlenmiştir. Maddenin 3. fıkrasına göre, «Mahkemeye, Mahkeme Başkanı veya üyelerden herhangi birine, savcıya, savcı yardımcısına, tutanak kâtibine veya görevlilere karşı *uygun olmayan söz yahut davranışta bulunan kişi hakkında Mahkemece tutuklama kararı* verilir. Tutuklanan kişi 24 saat içinde sorguya çekilerek inzibatî nitelikte olmak üzere, bir aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılır. 1136 sayılı *Avukatlık Kanununun 58. maddesinin 2. fıkrası hükmü saklıdır.* — Tutuklu veya cezaevinde bulunan hükümlüler hakkında bu ceza hücrede infaz olunur. — Bu kararlar kesindir.»

Genel muhakeme kanununda sadece mahkemeve karşı yapılan fiiller için söz konusu olan bu nevi cezalar (C.M.U.K. m. 379), burada iddia makamı, tutanak kâtibi ve görevlileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, genel muhakeme kanununda tutuklamayı başkan yaparken, burada hem tutuklamayı hem de ceza vermeyi aynı makam yani mahkeme yapmaktadır.

10 — Bağlantının sonuçları

Sıkıyönetim Kanununun 13. maddesinde irtibat bulunduğu sıkıyönetim ilânından önce işlenmiş suç da sıkıyönetim mahkeme-

sinde görülmekteydi. 20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun, bu maddedeki «irtibat» sözcüğü yerine «umumî ve müşterek gaye içerisinde irtibat» deyimini koymuştur. Kanunkoyucu burada geniş anlamda bir irtibat, bağlantı kavramını kabul etmek istediğini belli etmek istemiş olsa gerektir; fakat, kanımızca, böyle bir istek delayısıyla maddenin değiştirilmesine hacet olmasa gerektir. Eski şekil de, bu anlamda yorumlanmaktaydı.

11 — Belli sürede bitirilmesi gerekli davalar

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1774 sayılı «Kimlik Bildirme Kanunu»nda bu kanunda yazılı ceza davalarının bir ay içinde görülmesi gereği belirtilmiştir (m. 18); ancak «kanunî engelleyici bir sebep» ile bu sınır aşılabilecektir.

12 — Acele ve adli tatilde de bakılacak işler

A — 11 temmuz 1973 tarihli ve 15491 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usûlleri hakkında kanun»da bu mahkemelerin görevine giren suçların acele işlerden sayılacağı ve bu davalara adli ara vermede de bakılacağı belirtilmiştir (m. 31).

Aynı kanunda, bu mahkeme hâkimlerine, askerî hâkimlerine, savcı ve yardımcılarına adli tatil hakkı tanınmadığı belirtilmiştir (m. 34/son).

B — 26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu» adli tatilde işlerin görülmesi hakkında hükümler taşımaktadır. Buna göre, «Yargıtay'da adli ara verme sırasında dava ve işleri görmek için biri hukuk, biri ceza olmak üzere iki nöbetçi daire kurulur.» (m. 49). Kanunda nöbetçi dairelerde görevlendirileceklerin nasıl seçilecekleri, bunların nasıl tatil yapacakları gibi konular da düzenlenmiştir.

13 — Hâkimlerin kararları

A — Sonkararlar

Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanunumuz sonkararlara hüküm demiştir. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlan-

miş 1696 sayılı kanun bu konuda açıklık getirmeye çalışmış ve C.M.U.K. nun 253. maddesinde değişiklik yapmıştır. Buna göre hükümler şunlardır: beraat, mahkûmiyet, davanın reddi, davanın düşmesi ve muhakemenin durması. Görüldüğü gibi, davanın reddi kararı dışındakiler eski kanunda da olanlardır; halbuki, düşme ile durma kararlarının karıştırılmasından şikâyet edilmekteydi. Yeni kanunda da iki karar «hüküm» sayılmış görülmektedir; halbuki bunlardan düşme sonkarardır, durma ise son karar değildir; bunun sonucu olarak da durma hükümler arasında gösterilmemek gerekirdi. Kanun hazırlanırken hem bu iki kararın temyiz edilme bakımından karıştığı belirtilmiş, hem de bu sakıncaya bir çare bulunmamıştır. Çare, durmanın sonkararlar arasında gösterilmemesi olmalıydı.

Kanun, davanın reddi kararının ne olduğunu ayrıca açıklamıştır. Buna göre, aynı konuda, aynı sanık için evvelce verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa, davanın reddine karar verilecektir. Kanımızca, bu tanım açıklanmaya muhtaçtır. Şöyle ki, sanık hakkında evvelce aynı konuda dava açılmış, fakat bu dava hükümle değil de sonsuzdurmanın açılmaması kararı ile bitmiş ise, kanun ne yapılacağını göstermiş değildir. Bu durumda, beraat kararına kıyasen yine red kararı vermek gereklidir.

Kanun, durma kararının hangi hallerde verileceğini göstermiştir; eski kanunda bunlar şikâyet bulunmaması, izin, akıl hastalığı şeklinde sayılmışken, yeni kanun daha genel ifade ile «kovuşturmanın ve dolayısıyla muhakemenin yapılması şartla bağlı tutulmuş olup da şartın gerçekleşmediği anlaşılırsa, gerçekleşmesini beklemek üzere muhakemenin durmasına karar verilir» demektedir. Kanımızca, bir kanunda «kovuşturmanın ve dolayısıyla muhakemenin yapılması şartla bağlı tutulmuş» demek yerine kovuşturmanın hatta davanın şartla bağlı tutulmuş olmasından söz etmek daha uygun olurdu.

Kanun, düşme kararının da hangi durumlarda verileceğini göstermiştir. Bunlar ceza kanunundaki düşme sebepleri ile muhakeme şartının gerçekleşemeyeceğinin anlaşılmasıdır. Bizce, burada muhakeme şartı yerine yukarıda olduğu gibi, kovuşturma hatta dava şartı denmesi uygundur; çünkü, muhakeme şartı denilen husus daha önceki bu dava şartının sonucudur.

Kanun, şart gerçekleşmediğinde durma ve düşme kararı verileceğinden söz ettikten sonra, şart gerçekleşmemesine rağmen

«derhal beraat kararı verilebilecek hallerde» düşme veya durma kararı verilmiyeceğini belirtmiştir. Bu durumda beraat kararı verilecektir. Böylece, bu şartların muhakemenin aleyhte ilerlemesini önlediği kabul olunmuştur. Lehte ilerliyorsa, bu karar beraat olacaktır demek de her zaman doğru değildir; çünkü, kanun mahkemelerin yükünü azaltmak için bir düşme sebebi (örneğin af) kabul etmiş bulunabilir. Bu durumda, «Ben beraat kararı alacağım, af kanunu gereğince düşme kararı verilmesin» her zaman denilemez; ancak «derhal» beraat kararı verilebilecekse, düşme kararı verilmeyecek, beraat kararı derhal verilecek durum yoksa, düşme kararı verme yönüne gidilecektir. Kanunda bu ihtimalin öngörülmesi bulunması, sanık lehinde olmuştur.

B — Düşme kararı

a) Alman kanununda düşme kararı adı ile bir karar olmadığından, bunun etkisi ile bizim kanunumuzun bazı yerlerinde bu kararın açıkça adı verilmiş değildi. İlk soruşturmanın sonunda sorguşturmanın açılmaması, açılması kararlarından söz edilmiş, fakat düşme sebebi varsa düşme kararı verilmesi belirtilmemiştir (eski m. 183/ilk); sorgu hâkiminin verebileceği kararlar arasında düşme kararı olduğu gösterilmemiştir (Eski m. 191/ilk ve m. 197). İşte, 1696 sayılı kanunun getirdiği değişiklik sayesinde düşme sebepleri varsa sorgu hâkiminin düşme kararı vereceği hususu kanunda açıklanmıştır.

b) 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun ek 7 ve 8. maddelerine göre, yalnız para cezasını gerektiren suçlarda, dava açıldıktan sonra ödeme yapılması durumunda dava düşmektedir.

Kanunun 8. maddesine göre, 7. maddedeki ihtarları yapmadan dava açıldığında, sanık hareketine uyan maddede yazılı para cezası makdû ise bu miktarı, aşağı ve yukarı hadleri gösterilmiş ise aşağı haddi ile muhakeme masraflarını sorgusundan önce merciine öderse kamu davası ortadan kaldırılır. Maddede nisbî para cezalarının bu madde hükmüne tâbi olmadığı hakkında açıklık bulunmadığından, bu hükmün nisbî para cezaları hakkında da uygulanması gerektiği anlaşılmalıdır.

14 — Hâkim kararlarının gerekçeli olması

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 32. maddesini değiştirmiştir. Eski madde sadece iki çeşit hâkim kararının gerekçeli olmasını şart koşmuşken, yeni madde, her türlü hâkim ve mahkeme kararlarının gerekçeli olmasını belirtmiştir. Bu belirtmenin sebebi, Anayasanın 135. maddesinin hâkim kararlarında, hiç bir ayırım yapmadan, gerekçe aramasıdır. Bunun dışında, muhalefet şerhlerinin de gerekçeli olması gereği üzerinde durulmuştur. Nihayet, uygulamadaki hukuka aykırı bir tutuma son verebilmek için, muhalefet şerhlerinin karar suretlerinde de gösterilmesi gereği açıklanmıştır.

15 — Hâkim kararlarının bildirilmesi

Kararların ilgililere bildirilmesi hakkındaki hükümler Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 33. maddesinde yer almıştır. Buna göre, ilgilinin yüzüne karşı alınan kararlar kendisine tefhim olunur, istenirse bir sureti de verilir; öteki kararlar yani yüzüne karşı alınmamış gıyabında alınmış kararlar ise tebliğ olunur. Bu açıklığa rağmen, ilksoruşturma hükümleri arasında, hâkimin kararlarının bildirilmesi hakkında hükümlere ayrıca rastlanmaktadır. Bunun sebebi ilksoruşturmada prensibin sanığın yokluğunda olması olsa gerektir. Örneğin, sonsoruşturmanın açılması kararının sanığa bildirilmesi hakkında açık hüküm vardır (m. 208); buna karşılık, sonsoruşturmanın açılmaması veya düşmesi kararının sanığa bildirilmesi hakkında hüküm yoktu (m. 197). 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun, adigeçen 197. maddede değişiklik yaparken düşme ve sonsoruşturmanın açılması kararlarının sanığa tebliğ edilmesini de açıklamıştır.

16 — Duruşma

A — Duruşmanın sonu

Ceza Muhakemeleri Usûlü kanunundaki eski 253. madde «Duruşma hükmün tefhimile biter» demekteydi. Bu durumda, duruşma yani tarafların yüzüne karşı yapılan sonsoruşturma kısmından sonra, hâkimlerin müzakere ve oyvermesi de duruşma terimi içine giriyordu; halbuki duruşma, sonsoruşturmanın bu müzakere ve oyverme kısmından önceki kısımdı. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sa-

yılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun 253. maddede değişiklik yaparken, bu noktayı da daha iyi belirtivermiştir. Bu yeni hükme göre, «Duruşmanın sona erdiği tefhim olunduktan sonra hüküm verilir». Görüldüğü gibi, duruşma ile hüküm verilmesi birbirinden daha iyi ayrılmıştır.

B — Anayasa mahkemesinde duruşma

20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı Anayasanın bazı maddelerini değiştiren kanun 148. maddenin 2. fıkrasını değiştirmiştir. Buna göre, Anayasa mahkemesindeki işler yine bu mahkemenin Yücedivan olarak çalışıp çalışmamasına göre iki farklı şekilde çözümlenmektedir. Yücedivan şeklinde çalışmadığı durumlarda işler dosya üzerinde incelenmektedir; ancak gerekli görüldüğünde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgililer çağırılmaktadır. Yücedivan şeklinde çalıştığı durumlarda ise duruşma yapılmaktadır. Son değişiklikle siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara da duruşmalı olarak bakılması kabul edilmiştir.

17 — İlksoruşturma

A — İlksoruşturmanın yapılabileceği durumlar

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun hukukumuzda esaslı bir değişiklik yapmıştır. Bu kanun, sulh işleri dışında, ilksoruşturmayı savcının takdirine bırakmıştır. Kanun savcının hangi durumlarda bu takdirini ilksoruşturma istenmesi şeklinde kullanacağını göstermiştir. Bunlar: 1) Suçun önemi, 2) Suçun dağınıklığı, 3) Delillerin korunup toplanması olarak belirtilmiştir.

Bu şekilde ilk soruşturmanın, eskiden olduğu gibi mutlak olarak suçun gerektireceği cezaya göre değil, ilk soruşturma ile sağlanacak faydaya göre kabul edilmesinin doğru olduğu düşünülmüştür. Savcının hangi durumlarda ilksoruşturma isteyebileceği de gösterilmek suretile, bunlar dışında kalan durumlarda işi doğrudan doğruya mahkeceye vermesi kabul edilmiştir (Hükümetin 19/2/1972 gün ve 71-1396/1419 sayılı gerekçesi).

B — İlk soruşturmanın yasadak olduğu durumlar

a) 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun ek 1. maddesinde bazı suçların muhakemesinde 3005 sayılı kanun hükümlerine göre kovuşturma ve soruşturma yapılacağı belirtilmiş ve bunlarda ilk soruşturma yapılmıyacağı açıkça öngörülmüştür.

Bu suçlar :

1) Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri ideolojik amaçlarla ortadan kaldırmak maksadile işlenen suçlar;

2) Devletin Ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak maksadile işlenen suçlar;

3) (1) ve (2) No. da gösterilmiş suçlara murtabit suçları;

4) Türk Ceza Kanununun 179, 180, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkraları ayırık olmak üzere 188, 201, 254, 255, 256, 257, 264. maddelerindeki suçlar;

5) 6136 sayılı Ateşli Silâhlar ve bıçaklar hakkındaki kanunun değişik 12. maddesinde, veya aynı kanunun ek maddesinin birinci yazılı suçlar.

b) 11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usulleri hakkında kanun»'un 24. maddesine göre, bu mahkemelerin görevine giren suçlarda ilksoruşturma yapılmaz. Davalar mahkemeye hazırlık soruşturması sonucu gider. Bunu mahkeme nezdinde bulunan Cumhuriyet savcısı veya yardımcıları bizzat yapar, gerekli olduğu durumlarda suç mahalli ile delillerin bulunduğu yerlere gidilir (m. 15). Öteki savcılardan da nasıl yardım isteneceği kanunda gösterilmiştir (m. 15 ve 16). Savcı kolluğa emir verip ilgilileri hazır bulundurmasını istemektedir. Emirlerini yazılı olarak verir; gecikmede sakınca olan durumlarda sözlü emir de kabul edilir (m. 17/6).

C — Talepnamenin reddi kararı verilmesi

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 173. mad-

desini değiştirmiş ve talepnamenin reddi sebepleri arasına görevsizliği de katmıştır. Kanunda «görev» veya «görevsizlik» terimi kullanılmış değildir; gerekçede görevsizlikten amacın yer bakımından yetki anlamına gelen yetkisizlik yanında madde bakımından yetki kavramına bir ad bulmak olduğu anlaşılmaktadır.

Talepnamenin reddi durumunda başvurulacak kanunyolu hakkındaki hükümlere de açıklık getirilmiştir. Bir kere, talepnameyi veren savcı olduğu için, talepnamenin reddi durumunda kanunyoluna gitme hakkı da ona tanınmıştır; bu yüzden maddedeki «delillerin toplanması noktasından» sanığın da itiraz edebileceği hakkındaki kısım çıkarılmıştır. İkinci olarak, dava zamanasını süresi boyunca talepnamenin reddi kararına karşı savcının kanunyoluna gitme hakkı olması sanık için suç zamanasına uğrayıncaya kadar bir eziyet yerine geçtiğinden, itiraz kelimesi acele itiraz olarak düzeltilmiş, ve bir hafta geçtikten sonra sanığa rahat nefes alma nağı sağlanmıştır.

Ç — Sorgu hâkimi kararlarının tasdike bağlı olmaması

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 124. maddesinin ikinci fıkrasını kaldırmıştır. Bu fıkrada sorgu hâkiminin kararlarının hangilerinin asliye hâkiminin tasdikine bağlı olduğu gösterilmişti. Bu hüküm gerek doktrinde gerekse uygulamada eleştirilere sebep olmuştu; böyle bir hükmün tarihsel bir kalıntı olduğu ve sorgu hâkimlerinin halktan olup kendilerine itimad edilmediği zamanlardan kaldığı belirtilirken, uygulamada da sorgu hâkimleri için haysiyet kırıcı olmuştur. Bir çok sorgu hâkimi kendilerinden çok daha az kıdemli sulh hâkimleri bağımsız bir şekilde karar verebilirken, aynı kararları kendilerinin vermesi durumunda çok daha genç asliye hâkimlerinin bu kararları tasdik etmemesinden üzüntü duyuyordu. Öyle ki, bu yüzden maddenin Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülerek iş Anayasa mahkemesine çeşitli defalar getirilmiş, fakat Anayasa mahkemesi C.M.U.K. m. 124'un hükümde uygulanan bir madde olmaması bakımından davaları reddetmişti; son olarak bir sorgu hâkimi bu maddeye aykırılık yaparak bu yüzden mahkûm bile olmuştu. İşte bu değişiklik sayesinde hâkimlerimize eziyet veren bir hüküm ortadan kaldırılmıştır.

18 — Yetkili mahkemenin önceden kanunla gösterilmiş olması şartı

A — 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun ek 3. maddesinde, ek 1. maddede gösterilen suçların son soruşturmasının yapılacağı yerde bu davalara bakacak mahkemenin birden fazla olması halinde, görevli mahkemeyi, 469 sayılı «Mahakimin teşkilâtına ait ahkâmı muaddil kanun»'un 2. maddesi gereğince Adalet Bakanlığının tayin edeceği belirtilmiştir.

Anayasanın 136. maddesi gereğince mahkemelerin yetkileri kanunla düzenlenmektedir. Bu, kişi bakımından önemli bir teminatır. Kişi hangi mahkemede muhakeme edileceği önceden belli ise, adalete daha emin olur; aksi takdirde kendisinin daha sert veya daha yumuşak bir hâkime tevdiî mümkün olur. İşte bu gerekçelerle, biz, adigeçen 469 sayılı eski kanunun 2. maddesinin Anayasa hükümlerine aykırı olduğu kanısında bulunmaktayız. Böyle olunca, o kanuna yollamada bulunan bu hükmün de anayasaya aykırı düştüğünü düşünmekteyiz.

B — 20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim Kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir. Bu arada 13. madde yeniden kaleme alınmıştır. Bu 13. maddenin son fıkrasında Sıkıyönetim Komutanına, sıkıyönetim ilânından önce işlenmiş bazı suçların muhakemesini adli mercilere bırakma yetkisini tanımaktaydı ve bu hüküm Anayasa Mahkemesince iptal edilmişti (Bu husustaki karar için, bk. Resmî Gazete, 14 ekim 1972, sy. 14336). Yeni şeklinde kanunkoyucu bu hükmü çıkarmış görünmektedir. Bunun dışında maddede bir ifade değişikliğinden başka bir değişikliğe rastlanmamaktadır. Böyle olunca, zaten hukuk düzeninden kaldırılmış bir hükme ayrıca yer vermemek için madde değiştirmekte bir fayda olmadığı kanısındayız.

19 — Yargılama birliği prensibi

A — *Suç muhakemesinin disiplin muhakemesine etkisi*

26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu»'nun 43. maddesinde cezaî yön-

den yapılacak soruşturma ve kovuşturmaların disiplin işlemlerine engel teşkil etmiyeceği belirtilmiştir. Bu durumda, disiplin işlemleri, ceza soruşturması yapılan olay dolayısıyla olsa da, ceza soruşturmasını beklemiyecektir. Sonunda belki de ceza soruşturması sanığın lehine sonuçlanacak ve fiilin vâki olmadığı sonucuna bile ulaşabileceklerdir.

Bizim 657 sayılı Devlet memurları kanunu da bu çözümlerini kabul etmiştir: «aynı olaydan dolayı memur hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olması disiplin kovuşturmasını geciktiremez» denmiştir (m. 131/1). Buna karşılık, Avukatlık kanunu karşı görüşü kabul etmiş ve «disiplin işlem ve kararına konu teşkil edecek bir eylemde bulunmuş olan avukat hakkında aynı eylemden dolayı ceza mahkemesinde dava açılmış ise; avukat hakkındaki disiplin kovuşturması ceza davasının sonuna kadar bekletilebilir» denmiştir (m. 140). Noter kanunu ise, daha da ileri giderek ceza davasının disiplin kovuşturmasını durduracağını kabul etmiştir. İtalyan kanununun çözümlerini de ceza davasının disiplin kovuşturmasını durdurmak yönünde olmuştur (İt. C.M.U.K. m. 3). Kanımızca, bu son çözümlerini prensiplere daha uygun olsa gerektir.

B — Sıkıyönetim mahkemelerinin eski işlere bakmaya devam etmesi

20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı kanun ile anayasaya bir geçici madde eklenmiştir. Bu geçici 21. maddeye göre «Sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte sıkıyönetim mahkemelerinde görölmekte bulunan davalar sonuçlandırılmaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder.»

Aynı madde, «Kamu davası açılmamış dosyalar ile duruşmanın tatiline karar verilmiş davalar durumlarına, niteliklerine ve kanun hükümlerine göre görevli ve yetkili mercilere verilir» demektedir. Bu ikinci durumda, adetâ bir kanun değişikliği yapılmış gibi, bazı işlerin dava açılacağı veya durma kararından sonra bakılacağı zamanda yeni kanuna göre bakılması söz konusudur. Bu şekilde, muhakeme hukukundaki «derhal uygulama» kaidesi uyarınca davalar yeni mahkemelerde bakılacaktır.

Birinci fıkradaki durum bu kadar basit görünmemektedir. Sıkıyönetim kaldırıldığında aynı nitelikteki davaların bir kısmı sıkıyönetim mahkemelerinde bakılacak, bir kısmı ise başka mahkeme-

lere gidecektir. Anayasa koyucu, sıkıyönetim olmamasına rağmen, sıkıyönetim mahkemelerini muhafaza etmek yoluna gitmiştir. Bu durum, yargılama birliği prensibini bozmaktadır; fakat, bunu anayasa yaptığına göre, bu prensibe aykırılık vardır, anayasaya ise aykırılık söz konusu değildir. Bu mahkemeler bir kere muhafaza edilince, ellerindeki davalara bakmaları da mümkündür; çünkü, işin içine bir kere girmişlerdir. Mahkemeler, prensip olarak bir duruşmada işi bitireceklerdir, başladıkları işi ellerinden almak söz konusu olmamalıdır, denebilir. İşaret ettiğimiz gibi, burada sıkıyönetimden sonra bu mahkemeleri muhafaza etmektir ki prensiplere aykırı düşmektedir. Eğer yargılama birliğinin bazı faydaları varsa, bunlardan olunmakta; bazı sakıncaları varsa, bunlar gerçekleşmektedir.

C — Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kararlarının Yargıtayda temyiz edilmesi

20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı kanun anayasanın bazı maddelerini değiştirmiştir. Anayasanın 136. maddesine eklenen bir fıkra ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kararlarının temyiz merciinin Yargıtay olduğu kabul edilmiştir. 11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usûlleri hakkında kanun»'un 30. maddesi de temyiz merciinin Yargıtayda bu mahkemelerin kararlarını incelemek üzere kurulan daire ve daireler, Genel kurulun da Ceza Daireleri Genel Kurulu olduğunu açıklamıştır.

Kanımızca, Anayasanın temyiz yeri olarak Askerî Yargıtayı değil de, genel Yargıtayı göstermesi yargılama birliği prensibine daha uygun olmuştur. Örneğin Fransada askerî mahkemelerin kararlarının bile genel yargıtayda incelenmesi gözönünde tutulursa, Anayasa koyucumuzun ne kadar isabetli davrandığı anlaşılır.

IV — Koruma tedbirleri

1 — Gözetim altında bulundurma süresi

A — 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun

108. maddesinde yaptığı bir değişiklikle sanığın 24 saatten daha uzun bir süre sonra da yetkili hâkim önüne çıkarılması kabul edilmiştir. Böyle bir değişikliğin sebebi, bu hükmü Anayasaya uydurmak olmuştur; gerçekten 1971'deki değişiklikle Anayasa sanıkların 48 saatte ve toplu olarak işlenen suçlarda 7 gün içinde hâkim önüne çıkarılması hükmünü kabul etmişti. Kanun da Anayasanın bu değişikliğini gözönünde tutarak yakalama üzerine gözetim altında bulundurmaya 48 saat ve 7 gün olarak göstermiştir. 48 saat genel kural olup, 7 gün istisnadır. Anayasa «kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda yedi gün içinde hâkim önüne çıkarılır» derken, kanun bu deyiimi daha da belirli duruma getirmiştir; şöyle ki :

a) Topluluktan amaç üç veya daha ziyade kişinin bir suçun icrasına iştiraki suretile olan topluluktur. İki kişi olursa, topluluk söz konusu değildir.

b) 48 saatten fazla gözetim altında bulundurmak için savcının veya gecikmede sakınca varsa sulh veya sorgu hâkiminin kolluğa yazılı emri bulunmalıdır.

c) Sanık sayısının çokluğu veya sanıkların yahut delillerin durumu veya suçun niteliği sebebiyle soruşturmanın 48 saat içinde bitirilmesi mümkün olmamalıdır.

Anayasanın 30. maddesinin 4. fıkrası Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun bu değiştirilmesinden 5 gün sonra yeniden değiştirilirken 48 saatlik ve 7 günlük gözetim altında bulundurma süresini 48 saat ve bazı durumlarda 15 güne çıkarmıştır. Gerçekten, 20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1699 sayılı kanunla «Devlet Güvenlik mahkemelerinin görev ve yetkilerine giren suçlar ile kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş ve sıkıyönetim hallerinde, kanunlarda gösterilen süre içinde hâkim önüne çıkarılır» denmiş ve «bu süre onbeş günü geçemez» demek suretile üst sınır 7 günden 15 güne çıkarılmıştır. Anayasanın bu üst sınırının söz konusu olması için bir kanunun açıkça bunu göstermesi aranmaktadır. Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun gözetim süresinin uzatılmasını öngören kanun Anayasanın bu değişikliğinden önce yapıldığından, 7 günle yetinilmesi zorunda kalınmıştır. Anayasanın 15 günlük üst sınırını kabul eden başka kanunlar olmuştur. Böylece 20 mayıs 1973 tarihli 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanunla Sıkı-

yönetim Kanununun 15. maddesinde gözetim altına alma süresinin 15 günden fazla olamayacağı belirtilmiştir; 11 Temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri hakkında kanun»'un 22. maddesinde de gözetim altında bulundurma süresinin 15 gün olduğu belirtilmiştir. Bu kanunda, Ceza Muhakemeleri usûlü kanununda da olduğu gibi, kolluk yazılı emir olmadıkça gözetim altında bulundurmaya 48 saatten fazla uygulayamamaktadır.

Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 109. maddesinde yapılan değişiklikle yukarıda belli edilen süre içinde yetkili hâkim önüne çıkarma mümkün olmadığında sanığın aynı süre içinde tutulma yerine en yakın hâkim önüne çıkarılması gereği kabul edilmiştir; eski şekilde bu hüküm ancak sanık istediğinde uygulanmakta iken, yeni şekilde sanık istemese de uygulanmaktadır.

Sürelerin başlangıcı bakımından Anayasa ile Ceza Muhakemeleri Usûlü arasında ufak bir ayrılığa işaret olunabilir. Anayasa bu sürelerin başlangıcını «Yakalanan veya tutuklanan kimse tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç» tutmak suretile saptamıştır; Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanunu ise «Sanığı yetkili hâkim önüne götürmek için gerekli süre bu kırksekiz saatlik süreye dahil değildir» demektedir. Kanımızca, iki metin arasında istenerek bir fark yaratılmış değildir; Anayasadaki anlam esas tutulmalıdır. Kanundaki «yetkili hâkim» görev bakımından yetkili anlamında sayılmalıdır.

Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 128. maddesinde aleyhinde daha kamu davası açılmamış kimsenin yakalanması durumunda kendisinin hâkim önüne çıkarılması düzenlenmişti. Anayasada yakalanan kimsenin önce 24, sonra da 48 saat veya 7 gün, en sonra da 15 gün içinde hâkim önüne çıkarılması şeklinde hükümler varken, Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanunu «lüzumsuz veya muhik olmayan bir gecikmeye meydan vermiyecek surette» sulh hâkimi önüne çıkarmayı öngörmekteydi; bu durumda, anayasada gösterilmiş sürelerin aşılması da mümkündü; kanunun hükmü onun mahkeme tarafından uygulanmasında kullanılmadığından, bu hüküm aleyhine Anayasaya aykırılık sebebiyle dava açıp onun iptali de sağlanamıyordu. 128. maddede yapılan değişiklik ile kanun yasama organı tarafından anayasaya uydurulmuştur. Bu sürenin 48 saat olduğu, istisna olarak 7 gün içinde sanığın hâkim önüne çıkarılması kanunlaşmıştır; yol süresi bu sürenin dışında bırakılmıştır.

B — 20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun, Sıkıyönetim Kanununun 15. maddesini yeniden düzenlemiştir. Bu arada gözetim altında bulundurma hakkındaki hükümler üzerinde de durulmuştur. 15. maddenin son fıkrasına göre, «Sıkıyönetim Komutanı bu kanunda yazılı suçlardan sanık kişileri, sıkıyönetim komutanlığı nezdindeki askerî mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip gerekmediği hakkında bir karar alınıncaya kadar gözetim altında tutabilir. Bu süre 15 günden fazla olamaz ve aynı kişi için, aynı suç isnadı sebebiyle ve yeni deliller çıkması gibi haklı bir sebep yokken bir defadan fazla kullanılmaz.»

Adıgeçen fıkra Anayasanın son değişik 30. maddesinin 4. fıkrasına uydurulmak istenmiştir.

C — 11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usûlleri hakkında kanun»' yakalama ve tutuklama başlığı altında bu konuyu da düzenlemiştir (m. 22).

Bu hükme göre, Devlet Güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar sebebiyle, yakalanan veya tutuklanan kimse, soruşturmanın bitiminde ve herhalde onbeş gün içinde yetkili hâkim önüne çıkarılır. Ancak, kolluk sanığı 48 saatten fazla tutamaz; daha tutabilmesi için Devlet Güvenlik Mahkemesi nezdinde bulunan Cumhuriyet Savcısı veya yardımcılarının veya olaya elkoyan suçun işlendiği yer Cumhuriyet Savcısı veya yardımcılarının ve bunların bulunmadığı hallerde sulh veya sorgu hâkiminin yahut askerî savcının yazılı emri bulunmalıdır.

Aynı kanunun 23. maddesinde tutuklama ile ilgili bir başka hüküm daha vardır. Bu hükme göre, bazı kişiler hakkında soruşturma yapılabilmesi için gösterilen mercilerin izin vermesi gerekmektedir. Kaide olarak tutuklanmaları için de böyle bir soruşturma izni aranmaktadır; ancak suç eğer meşhuden işlenmişse, böyle bir soruşturma iznine lüzum görülmemiştir.

2 — Tutuklama

A — Tutuklama işleminin sanığın yakınlarına bildirilmesi

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı Kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 107.

maddesine bir ek getirmiştir; buna göre, «tutuklanan kimse hâkim önüne çıkarılınca, durum yakınlarına bu hâkim tarafından verilen bir kararla hemen bildirilir.». Böyle bir ek yapılmasının nedeni Anayasanın 30. maddesinin 4. fıkrası hükmüne kanunu uydurmasıdır; gerçekten bu madde «yakalanan veya tutuklanan kimse hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir» demektedir. Kanun bildirmeyi sadece tutuklanan sanık durumuna indirgemıştır; çünkü, yakalanan sanık tutuklanmadığında salıverileceğinden, durumun hâkim tarafından bildirilmesi gereği yoktur.

Ceza Muhakemeleri Usûlü kanunu bu şekilde anayasaya uyduruluştan beş gün sonra, 20 mart 1973 tarihli ve 14482 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 1699 sayılı kanunla Anayasanın 30. maddesinin adı geçen 4. fıkrası yeniden değiştirilmiştir. Bu değişiklik sırasında «Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir» denmiştir. Bu durumda, tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirildiği gibi, yakalanan kimsenin durumu da hemen yakınlarına bildirilecektir. Anayasa bu bildirme için başka koşulların gerçekleşmesini de aramamaktadır. Kanun «tutuklamanın gayesini ihlâl etmemek şartı ile» böyle bir bildirmeye razı olmuşken, Anayasa, son şeklinde, tutuklamanın gayesini ihlâl edip etmediğine bakılmaksızın «yakınlarına» bildirme ödevini yüklemiştir.

Anayasanın bu durumunda, sadece hâkimin değil, yakalama yapan öteki mercilerin de bildirme zorunluğunda oldukları görülmektedir. Önceki durumdan bir başka fark da, bu bildirmenin sadece tutuklamada değil, yakalamada da yapılması gereğidir.

Kanımızca, Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 107. maddesi Anayasaya uydurulduktan 5 gün sonra Anayasa değişmiş ve aynı maddenin bu sefer değişen Anayasaya yeniden uydurulması durumu doğmuştur.

B — Tutuklama kararına itiraz hakkı

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı Kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 106. maddesinde değişiklik yapmıştır. Bu arada, tutuklama müzekkeresi sanığa tebliğ edilirken, *tutuklama kararına itiraz hakkı olduğunun bildirilmesi* zorunluluğu kanuna eklenmiştir.

3 — Özel tutuklama

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 63. maddesinde değişiklik yapmıştır. Bu değişiklik sayesinde tanıklıktan veya yemin etmekten sebepsiz çekinme durumunda uygulanabilecek taz-yik hapsine ilk soruşturmada olduğu gibi, hazırlık soruşturması sı-rasında da başvurulabilmesi olanağı sağlanmıştır. Kanun bu yetki-yi hazırlık soruşturması sırasında, sistemine uygun olarak, sulh hâ-kimine vermiştir.

4 — Arama

A — Üniversitelerde arama

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayın-lanmış 1775 sayılı kanun, Polis vazife ve salâhiyetleri kanununda değişiklik yapmıştır. Bu arada 20. maddede değişiklik yapılmıştır. Yeni 20. madde iki kısım halindedir. İlk kısmında, aslında hiç bir değişiklik yapılmamış sadece şekil değişikliği yapılmıştır. Bu kısım-da, eskiden de aynı sebeplerle zabıta evlere girilebiliyordu; bugün evlerin yanında iş yerleri ve eklentiler de yer almıştır. İkinci kısım ise, eskiden hiç yoktu; bu kısımda Üniversite, fakülte ve üniversite-ye bağlı kurumların bina ve eklentilerine kolluğun girmesi ile iliş-kili hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümler kolluğun davet üzeri-ne girmesi ile davet olmadan girmesi durumları şeklinde görülmek-tedir. (A) bendinde rektör ve acele hallerde dekan veya bağlı ku-ruluşların yetkililerinin yardım isteği üzerine zabitanın binalara girmesi ve çıkması muhtemel olayları önlemesi söz konusu edilmiş-tir. Böyle bir davet için olayların önlenmesinin kurumun imkânları ile mümkün olmaması yetmektedir. (B) bendinde ise, herhangi bir davet olmadan zabitanın adı geçen binalara girmesi düzenlenmiş-tir; bu da suç ve suçluların kovuşturulması için olmaktadır. Kanun, (A) bendindeki durumda isteğin derhal yerine getirileceğini belirt-miştir; böylece, bu kurum yetkililerinin bu özel durumda, sadece davetin gereğini yerine getirme bakımından, kolluk âmiri durumu-na girdiği söylenebilir. (B) bendindeki durumda zabıta, giriş sebe-bini yetkililere bildirmek zorunda değildir; kanun, «giriş sebebinin niteliğine göre, kurumun yetkilileri teşebbüsten haberdar edilebi-

lır» demektedir. İlgili kurumların zabıtaya gerekli yardımı gösterecekleri de açıklanmıştır.

Kanımızca, bu maddede genel hükümlerle gerçekleştirilemeyen kısımlar, kimlerin (rektör, dekan ve bağlı kuruluş yetkilileri) davet edeceğinin gösterilmesinden ibaret olsa gerektir; geri kalan kısımlar zaten genel hükümlerle gerçekleşebilen durumlardır; örneğin, olayların çıkması ihtimali karşısında kolluğun çağırılması, kolluğun davetsiz de girebilmesi, haber vermede takdiri olması, kolluğa yardımda bulunulmasının gerektiği gibi...

B — Kişisel arama ve bazı eşyaya elkoyma

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1775 sayılı kanun Polis vazife ve salâhiyetleri kanununun 9. maddesine bir fıkra eklemiştir. Buna göre, polis, adli görevleri sırasında ilgili kanunlara göre yaptığı aramalar dışında da arama yapabilmektedir; şöyle ki, milli güvenlik veya kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde, o yerin en büyük mülkiye âmirinin emri ile, şüphe edilen kişilerin üstünü, özel kâğıtlarını ve eşyasını arar ve silâh ve tehlikeli vasıtalara elkoyar.

5 — Zorla getirme

A — Sanığın zorla getirilmesi

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun, Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 133. maddesine bir fıkra eklemiştir. Bu fıkrada «İhzar müzekkeresinin bir sureti sanığa verilir» hükmü bulunmaktadır. Bu eklemenin gerekçesi Anayasadaki yakalama ve tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen yakalanan veya tutuklanana bildirilmesi şeklindeki hüküm olmuştur. Sanığın zorla getirilmesine tutuklama sebepleri bulunduğu zaman başvurulduğundan, tutuklu için uyulması gerekli anayasa hükmünün zorla getirilmesine karar verilen sanık için de gerekli olduğu kabul edilmiştir.

Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 134. maddesinde yapılan değişiklik ile zorla getirme işleminde başlangıcın ve sonun belirtilmesi yönüne gidilmiştir. Başlangıç hâkim önüne getirme için muhik görülecek zaman, son ise sorguya çekmenin bitmesi olarak gösterilmiştir. Eski kanunda hürriyeti sınırlama en fazla 24 saat

iken, yenisinde anayasadaki değişikliğe paralel olarak bu süre 48 saat olmuştur; ayrıca yol süresi de bu sürenin dışında tutulmuştur. Bu suretle uygulama ile kanun hükümleri arasındaki uygunsuzluk giderilmeye çalışılmıştır, kanısındayız.

B — Tanığın zorla getirilmesi

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun tanıkların zorla getirilmesi işlemini yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemenin amacının zorla getirmeyi genişletmek ve daha kolaylaştırmak olduğu görülmektedir.

Kanun davetiye ile çağırılma kaidelerini muhafaza etmekle beraber, bu kaideye olan istisnaları fazlalaştırmıştır.

Önceki kanuna göre (m. 46) usûlü dairesinde çağırılan tanık gelmediğinde, hemen zorla getirilemezdi; sebep oldukları masraf ile bir para cezası ödemeleri istenir, para cezası ödenmediğinde tanık zorla getirilebilirdi. Bugünkü şekilde ise, davetiye ile çağırılan tanık mazeret bildirmeksizin gelmezse hemen zorla getirilebilmektedir; bunların masrafları ödemesi ve para cezasına mahkûm edilmeleri ikinci plâna atılmıştır. Bunlar mazeret bildirdiğinde ve bu mazeret de kabul olduğunda, masraf ve para cezası hükmolünmemektedir.

Zorla getirmenin kolaylaştırıldığı ikinci bir durum da işin tutuklu ile ilişkili olmasıdır. Eski kanunda (m. 45) bu durumda, tanık mahkemenin kurulduğu merkez dışında ise davetiye çıkarılmadan zorla getirilebilmekteydi; yeni kanunda bu yer şartı kaldırılmış ve mahkemenin kurulduğu merkez içinde olan tanıkların bile sanık tutuklu ise davetiye yazılmadan zorla getirilmeleri mümkün kılınmıştır.

C — Sanığın, tanığın, bilirkişinin ve suçtan zarar görenin zorla getirilmesi

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî gazetede yayınlanmış 1773 sayılı «Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri hakkında Kanun»'un 18. maddesine göre, kolluk,

sanığı, tanığı, bilirkişiyi ve suçtan zarar göreni istenilen yerde hazır bulundurmaya mecburdur. Bu hususta kolluğa emir verecek durumda olanlar kanunda gösterilmiştir. Bunlar: Devlet Güvenlik mahkemesi, Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanı, Devlet Güvenlik mahkemesi Cumhuriyet savcısı, Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcı yardımcısı, mahkeme naibi, istinabe olunan hâkim'dir. Bu emir, kolluğa zorla getirme müzekkeresinde olduğu gibi zor kullanma yetkisini vermektedir.

6 — İşten el çektirme yasağı

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı kanun Sıkıyönetim Kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir. Bu arada 4. maddeye eklenen bir fıkra ile Sıkıyönetim komutanlığında görev alan ve silâh kullanan bütün personel hakkında 1481 sayılı Asayişe müessir bazı fiillerin önlenmesi hakkındaki kanunun 3. maddesinin uygulanacağı belirtilmiştir. Adıgeçen 3. maddede, başka hükümlerin yanında, silâh kullanan kolluk memurları bakımından yapılan muhakemede sanık hakkında açığa alma, işten el çektirme işlemlerine karar verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu suretle, sanığın kanunî görevini yaparken daha rahat hareket edebilmesi ve geçim bakımından kaygu duymaması gerçekleştirilmek istenmiştir.

V — Deliller

1 — Delillerin ortaya konulması isteğinin reddi

Suç muhakemesinde taraflar gibi, hâkim de delilleri toplar ve ortaya koyabilir; çünkü, bu muhakemede şekli gerçekte yetinilmez, maddî gerçek aranır. Kaide bu olmakla beraber, deliller davayı uzatmak için ortaya konulamaz. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun hangi durumlarda delil getirme isteğinin reddedileceğini daha açık bir şekilde belirtmek ve bu suretle davaların uzamasını bu yönden de önlemek istemiştir. Bu amaçla, 7 durumda delil getirme isteğinin reddedilebileceği saptanmıştır. Kanımızca, bu ek altı ihtimal açıkça yazılı olmasa da, hâkim bu ihtimalleri zaten gözönünde tutmak durumunda olduğundan, bu açıklama fazla sayılabilir. Eklenen durumların üzerinde kısaca durmak bize hak verdirecektir.

1 — Delil ikamesi kanun hükümleri mucibince caiz değilse :

Eğer, bir kanun delil ikamesine izin vermemiş ise, hâkimin tarafın delil getirme isteğini reddetmesi doğaldır. Örneğin, sarhoşluk suçunda sanığın yakalanmış olması aranmaktadır; eğer savcı sanığın yakalanması dışında bir delil ile ispat yönüne gitmek isterse, hâkim bu isteği reddedecektir. Bu hususun kanunda gösterilmesine bir zorunluluk yoktur.

2 — Delilin belli açık bir hususa taallûku itibarile ikamesi lüzumsuz ise :

Eski, maruf ve meşhur vakıaların ispatına lüzum olmadığı kuralı bu hükümle kanunlaşmıştır. Bir husus açık ise, onun ispatına gerek yoktur; delil ise ispat vasıtası olduğundan, tanım gereğince, böyle bir durumda delil aranmayacağı doğal bir sonuçtur.

3 — A) Delil ile ispat edilmek istenen vakıanın karara tesiri yoksa:

Delil, ispat edilmek istenen husus bakımından «öemli—pertinente» olmalıdır. Eğer delil önemli değilse, zaten delil değildir ve böyle bir istek bu bakımdan zaten reddedilmelidir.

B) Delil sanık lehine evvelce sabit olmuş bir duruma ilişkin olursa

Delil, sabit olmamış hususlar içindir yani «önemli» olmalıdır. Eğer sabit sayılmış hususlar için delil getirmek istenirse, bu önemlilik unsuru yokluğundan böyle bir istek delil getirme isteği sayılmaz. Öyle ki, bu sadece sanık lehinde değil, aleyhinde de işlemelidir. Sanık aleyhinde bir hususu sabit görülmüş ise, hâkim bunu değiştirmek için ileri sürülen delil getirme isteğini reddedebilmelidir. Kanun durumu sadece sanık lehinde düzenlerken, istenilmeyen bir sonuca da yer vermiştir: o da sanık aleyhinde sabit görülmüş bir hususta getirilmiş delil ikamesi isteklerini reddetmekte güçlüğü uğramasıdır.

4 — Delil hiç bir suretle maksada elverişli değilse

Kanımızca, delil ispat vasıtası olduğu için bir hususu sabit göstermek amacını gütmelidir. Böyle bir amacı gerçekleştiremeyecek bir istek delil getirme isteği sayılamaz.

5 — Delilin elde edilmesi imkânı yoksa

Bu da o kadar doğaldır ki, kanunda yazılması fazladır. Örneğin, bir hususta «A»nın bilgi sahibi olduğu, ondan başka hiç kimsenin bilmediği kabul edilir ve «A» da ölmüş ise, delilin ikamesi isteği nasıl kabul edilebilirdi? Bunun reddedilmesi için kanuna hüküm koyulmasına lüzum mu vardı?

6 — Sanığın beraatini ispat edecek önemli bir iddia ileri sürülüp de bu iddiada bildirilen vakıa gerçek olarak kabul edilebilecek mahiyette ise

Burada da sabit görme durumu olduğuna göre, artık delil ikamesi gerekli değildir; iş zaten ispat edilmiştir. Kanunda yazılı olmasa da varılacak sonuç aynı olacaktır.

2 — Kanunî delil: sarhoşluğun raporla ispatı

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1775 sayılı kanun, Polis vazife ve salâhiyetleri kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir. Bu arada, bu kanunun 13. maddesine bir fıkra eklenmiştir. Eski 13. maddede hangi sarhoşların yakalanıp 24 saat içinde adliyeye verilecekleri belirtilmekle yetinilmişti; yapılan ek ile bu yakalanan kişilerin sarhoşluk durumlarının tespiti hakkında hüküm sevk edilmiştir. Buna göre, yakalananların sarhoşluk durumu resmî tabip, bulunmadığı takdirde özel tabip raporları, o yerde tabip yoksa, yardımcı sağlık hizmetleri personelinden birinin müşahede raporu ile tespit edilecektir. Bu durumda, polisin, tanık vasıtası ile bir kimsenin sarhoş olduğunu ispat etmesine imkân tanımamak mı istenmiştir? Zannetmiyoruz.

3 — Kanunî karine

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun ek 2. nci maddesinde yer alan hükümlere göre, dernek veya siyasi parti gibi kuruluşlar kanun dışı kurulduğunda veya kanuna aykırı faaliyetleri sebebiyle yargı mercilerince kapatıldıklarında, bunlara üye olunması suç sayılırsa, daha önce bazı hareketleri yapan kişiler bunlara üye olmuş sayılmaktadır. Bu şekilde, bazı hareketleri yapan kimseleri kanun başka bir hükme tâbi tutmaktadır. Kanun, ayrıca kişilere üye olmadıklarını ispat imkânını da tanımaktadır. Böylece, kişi, sayılan bazı hareketleri yaptığını-

da suçlu sayılmakta, yani üye sayılmakta, suçlu olmadığını, üye olmadığını ispat etmek kendisine düşmektedir.

Bir kimsenin üye sayılarak suçlu kabul edilmesi için tespit edilen hareketleri şunlar olarak gösterilmiştir:

- 1 — Dernek veya siyasi partinin bir görevlisi gibi hareket etmek;
- 2 — Dernek veya siyasi parti adına bir emir vermek veya tavsiyede bulunmak veya demeç vermek yahut haber taşımak;
- 3 — Dernek veya siyasi parti yararına bir kimseye aidat veya diğer bir nam altında yardım etmek veya yardım taahhüdünde bulunmak;
- 4 — Dernek veya siyasi parti yararına yardım veya yardım taahhüdü toplamak;
- 5 — Dernek veya siyasi partinin bir komitesinin, kolunun veya hücrelerinin birkaç toplantısına katılmak veya orada hazır olmak.

Bu hareketleri kanunun yayınlanmasından önce işleyenler hakkında acaba bu hükümler uygulanabilecek midir? Eğer bu hükümler suç hukuku hükümleri ise, yayınlanmasından önceki fiillere uygulanamayacaktır; buna anayasanın suçların kanuniliği prensibi engeldir; eğer bu hükümler suç muhakemesi hükümleri ise uygulanabilecektir; derhal uygulama prensibi gereğince. İspat kaidelerine ilişkin olması bakımından hükümler muhakeme hükümleridir; ama bir kimsenin suçlu sayılması bakımından suç hukuku kaideleri söz konusudur. Bu son nitelikleri onların daha önceki fiillere uygulanmasını engelleyicidir.

4 — Tanıklık

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunun Ek 4. maddesinde, Ek 1. maddede gösterilmiş suçların kovuşturulması veya soruşturulması sırasında Cumhuriyet Savcısı veya yardımcısı veya hâkim yahut mahkeme tarafından yazılı olarak istenilen bilgilere kişilerin cevap vermesi konusu düzenlenmiştir.

Bu istenilen bilgilerin yedi gün içinde cevaplandırılması gerekmektedir. Eğer bu süre içinde bilginin verilmesi imkânsız ise bunun sebebinin ve en geç hangi tarihte cevap verilebileceğinin bildirilmesi gerekmektedir.

Bu hükümlere aykırı hareket edenin cezası üç aydan altı aya kadar hapis ve beşyüz liradan bin liraya kadar ağır para cezasıdır. Bunu işleyen kişi hakkında kamu davası açılması izin veya karar alınmasına bağlı olduğunda da genel hükümler içinde işlem yapılmaktadır. Yasama dokunulmazlığı saklıdır.

11 temmuz 1973 tarihli ve 14591 sayılı resmî gazetede yayınlanmış 1773 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri hakkında kanun» da bu hükmü 18. maddesinin 3. bendinde yollama yolu ile kabul etmiştir.

5 — Delillerin bilirkişi aracılığı ile incelenmesi

A — *Bilirkişinin reddi*

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 67. maddesine bir hüküm eklemiştir. Buna göre, bilirkişi reddedildiğinde davaya bakmakta olan hâkim veya mahkeme gerekli kararı verecektir; eski kanunda böyle bir açıklama yoktu. Bundan başka, reddi isteyen tarafın bu isteğinin delillerini getirmesi, yeminin delil olamayacağı da belirtilmiştir. Kanımızca, böyle bir belirtme gereksizdir; çünkü, hâkimin reddindeki sebepler bilirkişi için de söz konusu olduğuna göre (m. 67, ilk fıkra), hâkimin reddinden söz eden 25. maddede bu açıklık zaten (Reddi talep eden taraf red sebebini ispat ile mükelleftir. Yemin delil olamaz) şeklinde bulunduğundan, aynı hükümlerin 67. maddede tekrarı gerekli değildir.

B — *Akil hastalığında bilirkişi zorunluğu*

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Kanununun 46 ve 47. maddesindeki akıl hastalıkları durumunda yani bu maddelerin uygulanabilmesi için bir bilirkişi incelemesi yapılmasını zorunlu kılmıştır. Eski kanunda böyle bir zorunluluk bulunmadığı kanısındayız.

C — Sanığın gözlem altına alınması

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 74. maddesini değiştirirken, gözaltına alma bakımından da yenilikler getirmiştir. Eskiden, «müşahede altına» almak terimi kullanılırken, yeni biçimde «gözaltına» alma denmiştir. «Observation» terimi karşılığı, gözaltı değil, fakat «Gözlem»'dir. Bu bakımdan «gözlem altına almak» denmesi daha uygun olurdu. Eskiden bu sürenin altı haftayı geçemeyeceği belirtilmekle yetinilirken, yeni şekilde verilecek altı haftayı geçmeyen ek sürelerle bu sürenin altı ayı bulmasına razı olunmuştur. Sanık resmî bir kurumda gözaltında bulundurulurken, doktorların dosyasından da faydalanması için sanığın dosyasının, onun gönderilmesinde sakınca varsa bazı belgelerin suretlerinin gönderilmesi hükmü kabul edilmiş, dosya gönderildiğinde bir ay içinde dosyanın incelenip geri verilmesi uygun bulunmuştur; bu son sürenin de hâkim kararı ile üç ayı bulmasına razı olunmuştur. Ayrıca, resmî kurumda bulundurulma süresinin ceza veya tedbirden indirilmesi kabul olunmuştur; bu hüküm uygulamadaki çöküm şeklini tekrarlanmaktan başka bir işe yaramış değildir.

VI — Kanunyolları

1 — Yargıtay

A — Yargıtay başkanının Adalet Yılı'nın Açılış Söylevi :

26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu» adlı yılın açılışında Yargıtay Birinci Başkanının söylevine yer vermiştir. Şimdiye kadar hiç bir kanun hükmüne dayanmayan bu gelenek, adigeçen kanun ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Kanun, açılış söylevinin metni üzerinde daha önceden Başkanlar Kurulunun (yani. Birinci Başkanvekilleri ve daire başkanları, m. 21) düşüncesinin alınacağını da belirtmiştir. Bu şekilde, söylevin daha da ciddi olmasına çalışılmış olsa gerektir.

B — Yargıtay dairelerinin sayısı

26 mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı kanun ile Yargıtay hakkındaki hükümler yeniden

düzenlenmiştir. Kanunun 12. maddesi ile hukuk dairelerinin sayısı 9'dan 15'e, ceza dairelerinin sayısı da 7'den 9'a çıkarılmıştır. Bunun nedeni iş sayısının artması olmuştur.

C — Yargıtay kararlarının yayınlanması

26 Mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu» ötedenberi sözü edilen yargıtay kararlarının yayınlanması konusuna yer vermiştir.

Kanuna göre, «Yargıtay kalemlerinin amiri olan yazı işleri müdürleri, kalemlerinde yazılan kararlardan, daire kurullarınca belli edilenlerin birer örneğini kararların verildiği tarihten başlayarak en geç bir ay içinde Yayın Müdürlüğüne vermekle ödevlidir» (m. 46). Karar örnekleri bu şekilde Yayın Müdürlüğüne verilince müdürlük Yargıtay daire, genel kurul ve içtihadı birleştirme kararlarını kart usûlüne göre ilgili oldukları kanun, tüzük ve yönetmelik maddelerine göre özetliyerek tasnif ettikten sonra kararları ve özetini fihristleri ile birlikte yayımlayacaktır. Özetleme işini Yargıtay Başkanı tarafından görevlendirilecek bir Yargıtay üyesi veya tetkik hâkimi tarafından başkanlığındaki üçten az olmayan tetkik hâkimi yapacaktır (m. 44). Yargıtay Yayın İşleri Müdürlüğü hukuk fakültesi mezunu veya yüksek tahsil yapmış bir müdürün yönetiminde bir şef ile memurlardan kurulmaktadır.

Yargıtay yayın işleri müdürlüğünün öteki görevleri arasında yabancı dilde yayımlanan kararları türkçeye çevirtmek, Yargıtay kararlarının önemli olanlarını bastırıp mahkemelere ve abone olan avukatlara dağıtmak, Yargıtay içtihatları arasında göreceği aykırılıkları bir raporla ve ilgili kararların örneklerini de eklemek suretile Yargıtay Başkanlık Divanına bildirmek de vardır (m. 45).

Kanun, ayrıca, bu kanun hükümlerine göre alınacak ilke kararlarının, içtihadı birleştirme kararlarının Resmi Gazetede yayımlanacağını belirtmiştir (m. 51).

Ç — Yargıtaydaki personelin değişen unvanları

26 Mayıs 1973 tarihli ve 14546 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış 1730 sayılı «Yargıtay Kanunu» bazı personelin unvanlarını değiştirmiştir. Örneğin :

Hâkimler Kanununa bağı (1) sayılı cedvelde yazılı «Yargıtay üye yardımcılığı» unvanı (tetkik hâkimi) olarak değiştirilmiştir (m. 57);

Yargıtayda bulunan başkâtiplerin unvanı «Yazı İşleri Müdürü», Başkâtip yardımcılarının unvanları «Kalem Şefi» olarak değiştirilmiştir (Geçici md. 7);

Cumhuriyet İkinci Başsavcılarını yerine «Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı» ve «Cumhuriyet Başsavcı yardımcısı» adları kullanılmaktadır (m. 38).

2 — İtiraz

A — İtirazı inceleme makamları

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 299. maddesini değiştirmiştir. Bu maddeye göre şöyle bir tablo çıkmaktadır:

<i>İtiraz olunan kararı veren hâkim</i>	<i>İnceliyecek makam</i>
Sorgu hâkimi	Mensup olduğu asliye mahkemesi hâkimi veya başkanı
Sulh hâkimi	Asliye mahkemesi hâkimi veya başkanı
Asliye hâkimi (Sulh işlerini görürken)	Ağırceza mahkemesi başkanı
Asliye hâkimi (Toplu asliyelerde sulh işini görürken)	Asliye Mahkemesi başkanı
Naip veya istinabe olunan hâkim	Mensup olduğu Asliye veya ağırceza başkanı
Asliye hâkimi	Ağırceza Mahkemesi

Ağırceza mahkemesi veya başkanı (Esas mahkeme olarak)	En yakın ağırceza mahkemesi
Yargıtay üyesi	Yargıtay dairesi başkanı
Yargıtay dairesi başkanı	Öteki daire başkanı
Yargıtay Dairesi	Öteki daire

Bu tabloda, Asliye mahkemesi kararına karşı yapılmış itirazın hangi mahkemede inceleneceği gösterilmiş bulunmamaktadır. Her halde bir gözden kaçma söz konusu olsa gerektir.

B — İtiraz üzerine verilen kararın kesin olması kuralının istisnası

Tutuklama kararına karşı itiraz kanunyolu vardır. İtiraz üzerine verilen kararlar da kesindir. Kural bu olmakla beraber, 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 303. maddesini değiştirerek, bazı tutuklama kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine verilen kararın kesin olmadığını kabul etmiş ve «acele itiraz» yolunu açmıştır.

Kanun, «itiraz üzerine merci sanığın tutuklanmasına karar verirse» böyle bir acele itiraz hakkı tanıdığına göre, savcının tutuklama isteğinde bulunması, bu isteği inceliyen makamın tutuklama kararı vermemesi, buna karşı savcının itirazı bulunması ve bu itiraz üzerine yargılama makamının tutuklama kararı vermesi durumunda böyle bir acele itiraz söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifadenin, Askerî Yargılama Usûlü kanunundaki ifadeden daha kısa olduğu göze çarpmaktadır. Böyle bir değişiklik, sanığın müdafaası bakımından yerinde olmuştur. Eskiden, itiraz üzerine verilen kararların kesin olması, sanığı itiraz edemez duruma sokmaktaydı; bu sakınca Yargıtayın kanunu zorlaması pahasına yorumla giderilmeye çalışılmıştı. Bu açıklık daha yerinde olmuştur. Yanlız, buradaki itirazın ne için «acele» olması gerektiği anlaşılmamaktadır. Bunun acele olması sanığın aleyhinedir; süresini geçirince itiraz edemez duruma düşer — Böyle bir durumu kabul etmek için de hiç bir hak-

lı gerekçe olmadığından, itirazın acele olması yerinde değildir; adı olmalı idi, kanısındayız.

3 — Temyiz

A — Temyiz edilemeyen hükümler

a) 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 305. maddesini değiştirmiştir. Buna göre, temyiz edilemeyen mahkûmiyet hükmü beş yüz lirayı geçmiyen hafif para cezası, temyiz edilemeyen beraat hükmü de bin lirayı geçmiyen para cezası olarak gösterilmiştir. Paranın 1936'danberi değerinin düştüğü gözönünde tutulursa, bu değişiklik yerindedir. Kaldı ki, bizde kanun bu hükümlerin bile yazılı emir yolu ile temyizine imkân bırakmıştır.

b) 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 390. maddesini değiştirmiştir. Bu madde Ceza kararnamesine itiraz hakkındaki hükümleri kapsamaktaydı. Kanunun yeni şeklinde ceza kararnamesine itiraz edildiğinde verilmiş olan *kararnamenin hafif hapse ilişkin olup olmadığına göre durum değişmektedir*. Eğer kararname ile hafif hapis cezası verilmiş ise itiraz üzerine inceleme duruşmalı yapılmaktadır; eğer başka bir ceza verilmiş ise inceleme duruşmasız olmaktadır. Her iki durumda da itiraz kararın infazını önlemektedir. Duruşmalı inceleme sonucu verilen karar temyiz edilebilecek, duruşmasız inceleme sonucu verilen karar ise 303. madde gereğince kesin olacaktır. Bu şekilde Yargıtayın daha az önemli olan cezaların üzerinde fazla durarak işlerin artmasına sebep olmamak istenmiş olsa gerektir. Evvelki kanunda ise, itiraz üzerine her zaman duruşmalı inceleme yapılır ve karar her zaman temyiz edilebilirdi.

B — Temyiz edilebilen karar

Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 377. maddesi halka açık veya gizli muhakemelerin hangileri olabileceğini ve bu hükme aykırılık durumunda verilebilecek cezayı göstermiştir. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanun

bu durumda verilebilecek cezanın 5.000 liradan az olmayacağını belirtmiştir. Eski kanunda bu kararın kesin olduğu gösterilirken, yeni kanun bu hükmü kaldırmış, böylece cezaya karşı temyiz yoluna başvurulması imkânını sağlamıştır (Hükümet gerekçesinden).

C — Temyiz davasının reddi kararları

Temyiz davasının reddi kararı

A) Esas mahkemece red

Ceza Muhakemeleri Usûlü kanununun 315. maddesi kararı temyiz olunan mahkemenin temyiz şartlarını arayarak davanın kabûle şayan olup olmadığına karar verebileceğini düzenlemektedir. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 1696 sayılı kanun bu maddenin ilk fıkrasını değiştirmiş ve red sebeplerine yenilerini eklemiştir. Eski kanun süre ve depo şartı olmadığında red kararı verilebileceğini göstermişken, yeni şeklinde bunların yanında iki sebep daha yer almıştır; bunlar da, hükmün temyiz edilemeyecek hükümlerden olması ile temyiz edenin hakkı olmamasıdır. Kanımızca, bu eklenen hükümler yerindedir. Temyiz edilemeyeceği ortada olan bir hükmün temyiz edilmesi durumunda esas mahkemenin hiç bir şey yapamaması işleri uzatmaktadır; bunun gibi, temyiz yetkisi olmayan kimsenin temyiz yoluna başvurusu durumunda da, hukuka aykırılığı gören esas mahkeme, kararın infaz olunmamasını engelliyememektedir.

Bu durumlarda esas mahkemenin yanılabilceği akla gelebilir; fakat, kanun bunun çaresini hazırlamıştır. Esas mahkemenin temyiz isteğini haksız olarak kabûle şayan görmediğini düşünen ilgili, daha sonraki fıkra göre temyiz mahkemesine acele itiraz yoluna başvurabilecektir; itiraz icrayı durdurmadığından bu sakıncalar da söz konusu olmayacaktır.

B) Yargıtayca red

Eski iki sebebe eklenen iki yeni sebeple Yargıtayın da temyiz davasını daha başta reddedebilmesi için 317. maddede de gerekli değişiklik yapılmıştır.

Ç — *Temyiz incelemesinin süreye bağlanması*

20 mayıs 1973 tarihli ve 14540 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1728 sayılı Kanun, Sıkıyönetim Kanununun 20. maddesine şu şekilde bir hüküm getirmiştir: «Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulan mahkemelerden verilip temyiz edilen hükümler, 353 sayılı kanunun 1596 sayılı kanunla değişik 217. maddesinin son fıkrası uyarınca en geç 2 ay içinde karara bağlanır.» Bu hükme uyulmadığı takdirde yapılacak bir şey yoktur; hüküm yaptırımsız olup, tavsiye kabilindedir.

D — *Temyiz mahakemesi sonunda iyileştirme kararı verilebilecek durumlar*

Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 322. maddesi (4) durumunda Yargıtay'ın esas mahkeme yerine geçerek karar vermesine izin vermişken, 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 1696 sayılı kanunun 322. maddeye getirdiği yeni değişiklik ile bu sayı (9)'a çıkmıştır. Böylece, Yargıtayın sadece hukuki inceleme yapması kaidesine istisnalar çoğaldığı gibi, sadece yanlışlıkları göstermekle yetineceği kaidesine de istisnalar artmıştır. Bu durumlarda yargıtay esas mahkemesinin yerini aldığından, başka ülkelerde görülmeyen «Yargıtay kararlarına karşı kanunyolları»nın varlığı bu durumlarda özellikle haklı görülebilir, kamısındayız. Şimdi bu durumları görelim.

a) Vakıanın daha ziyade aydınlanması gerekmeden beraate veya davanın düşmesine yahut aşağı-yukarı haddi olmayan sabit bir cezaya hükmolunması icabederse:

Eski şekilde, sadece beraat ve durma kararı söz konusu edilmişti. Yeni şekilde durma kararı yerini düşme almıştır. Demek ki, Yargıtay durma kararı veremeyecektir; işi esas mahkemeye gönderecektir.

Yeni şekilde bu fıkraya Yargıtayın bir mahkûmiyet kararı verebileceği de eklenmiştir; bu da «Vakıanın daha ziyade aydınlanması gerekmeden... aşağı yukarı haddi olmayan sabit bir cezaya hükmolunması icabederse» şeklinde açıklanmıştır. Yargıtayın mahkûmiyet kararı vermesi durumu sanık için sakıncalıdır; esas mah-

keme verse, temyiz edebilirdi; yargıtay verince temyiz edemez. Olağanüstü yollara başvurabilir.

b) Yargıtay Başsavcılığın iddiasına uygun olarak suçluya kanunda yazılı cezanın en aşağı derecesini uygulamayı uygun görürse :

Bu hüküm eskiden de vardı; Yargıtay'ın yine mahkûmiyet kararı vermesi durumudur. Ama, yukardakinden daha hafiftir; çünkü yukardaki hüküm esas mahkemesinin beraat kararı verdiği durumlarda da uygulanabilir; bu hüküm ise esas mahkemenin daha ağır bir ceza vermesi durumlarında söz konusu olabilir.

c) Mahkemece sabit görülen suçun unsurları ve vasfı ve cezası hükümde doğru gösterilmiş olduğu halde sadece kanunun madde numarası yanlış yazılmış ise:

Bu sebep eski kanunda da vardı; kanun yanlış tatbik edilmişse şeklinde ifade edilmişti. Bu son ifade ilk bakışta her kanuna aykırılığı içine alır gibi görünüyordu; fakat uygulamada kanunun madde numarasının yanlışlığı şeklinde sınırlı anlaşılıyordu. Değişiklik asıl amacı daha iyi yansıtmaktadır.

ç) Hükümden sonra yürürlüğe giren kanun suçun cezasını azaltmış ve mahkemece suçluya ceza tayininde arttırma sebebi kabul edilmemiş veya yeni bir kanun ile fiil suç sayılmamış olmaktan dolayı birinci halde daha az bir cezanın hükmü ve ikinci halde hiç ceza hükmolünmaması gerekirse:

Burada iki durum öngörülmüştür: Yeni kanunun fiili suç olmaktan çıkarması ve yeni kanunun daha az ceza öngörmesi.

aa) Hükümden sonraki kanun fiili suç olmaktan çıkarmış ise

Bu durumda, maddenin ilk fıkrasındaki hüküm sayesinde beraat kararı zaten verilebilecektir. Böyle bir ikinci hükme gerek yoktur. İlk hüküm bundan da geniştir. Hatta bizce, ilk hüküm eleştirilebilir.

bb) Hükümden sonraki kanun fiilin cezasını azaltmış ise

Bu durumda, bir mahkûmiyet kararı verilmesi söz konusudur. Bunu esas mahkeme yerine Yargıtay yapmaktadır. Böylece sanığın

yeni kararı temyiz hakkı ortadan kalkmaktadır. Ancak olağanüstü yollara başvurmakla temyiz kabil olacaktır.

Yargıtayın bu yetkisini kullanabilmesi için «mahkemece suçlu-ya ceza tayininde arttırma sebebi kabul edilmemiş» olması gerekmektedir. Buradaki «mahkeme» esas mahkemesi anlamında olmalıdır. Çünkü, yukarda (3) No. lu fıkrada da durum böyledir.

d) Açıkça tespit edilmiş olan suçlunun doğum ve suç tarihlerine göre ceza tayininde ise gerekli indirme yapılmamış veya yanlış olarak indirme yapılmış ise :

Fıkra çok açıktır. Yanlışlık sadece gözden kaçma şeklindedir.

e) Arttırma ve indirme sonucunda ceza müddeti ve miktarını tayinde maddî hata yapılmış ise:

Burada da hesap hatası söz konusudur.

f) Hükmedilmiş olan ceza yerine Ceza Kanununun 29. maddesince adli tevbih kararı verilmesi icap ederse :

Adli tevbih mahkeme için, kanunda gösterilen öteki şartlar da varsa, (CK. 26, 27) takdiri bir yetkidir; bu bakımdan, bu takdirin Yargıtaya verilmesi üzerinde düşünülecek bir konudur.

g) Ceza Kanununun 29. maddesindeki tertibin gözetilmemesi yüzünden eksik veya fazla ceza verilmiş ise:

Burada da hesap hatası söz konusudur.

h) Harçlar kanununun hükümlerine aykırılık yapılmışsa :

Bu fıkra da eski kanunda vardı; hesap hatası ile ilgilidir.

4 — Muhakemenin iadesi

A — Muhakemenin iadesi isteği ve ceza

15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunla Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 342. maddesi değiştirilmiş ve oradaki ceza 25-200 lira iken, 250-2.000 olarak 10 misli arttırılmıştır. Bunun sebebi para değerindeki değişiklik olsa gerektir. 1936'danberi para değeri azalmıştır. Gerekçede cezanın arttırılması uygun görülmüş denmekle yetinilmiştir; aynı arttırma

aynı kanunun 305. maddesinde yapılırken, para değerinin düşüklüğü gerekçe olmuştur; oradaki arttırmalar 10 misli değil, 25 mislini birmiştir. Bu bakımdan, buradaki arttırmanın cezayı, adigeçen gerekçe dışında, arttırmak için yapıldığı pek kabul edilemez.

B — Muhakemenin iadesinde kanunoyolları

Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununun 340. maddesinde iade isteginin reddedilmesi halinde acele itiraz yolu bulunduğu görülmekteydi; fakat bunun 336. maddedeki red ile mi, yoksa 338. maddedeki red ile mi ilgili olduğu açıkça görülmemekteydi. 15 mart 1973 tarihli ve 14477 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 1696 sayılı kanunla bu madde değiştirilmiş ve acele itirazın gerek 336. gerekse 338. maddelerdeki kararlara karşı olabileceği açıklanmıştır.